

Bucharins sista strid

Dokument, brev och tal

Innehåll

Inledning.....	1
Bucharin och den ryska revolutionen.....	3
Brev till en framtida generation partiledare	15
Brev till Stalin, 10 december 1937	17
Inledande kommentar	17
Stalin-brevet	17
Brev till Anna Michajlovna Larina	22
Anklagelseakten vid 1938 års Moskvarättegång.....	24
Bucharins slutanförande vid Moskvarättegången 1938	25
Eftermiddagssammanträdet den 12 mars	25

Inledning

Bucharin är inte bara en av partiets mest värdefulla och betydande teoretiker, utan avses också med rätta som hela partiets favorit, men hans teoretiska uppfattningar kan endast med mycket stor tvekan betecknas som fullt marxistiska, eftersom det hos honom finns ett visst skolastiskt drag (han har aldrig studerat och, tror jag, aldrig helt förstått dialektiken).

Lenin 24 december 1922

Den tredje Moskvarättegången, som hölls i mars 1938, brukar ofta kallas ”Bucharin-rättegången”, vilket givetvis inte är någon tillfällighet, eftersom Bucharin var den mest renommerade av de som då ställdes inför rätta. Som en av de yngre i bolsjevikernas ”gamla garde” (född 1888 i Moskva) hade han länge varit en av de främsta bolsjevikedarna och var en av de sex som Lenin speciellt omnämnde i sitt ”testamente”.

Bucharin anslöt sig till bolsjevikpartiet redan som tonåring (1906) och deltog 1907 i den ungdomskonferens som senare skulle betraktas som grundandet av bolsjevikernas ungdomsförbund Komsomol. 1910 fängslades han för revolutionär verksamhet och förvisades året därpå till Sibirien, men lyckades rymma först till Västeuropa och sedan till USA där han gjorde sig känd som skicklig politisk skribent. Efter februarirevolutionen 1917 återvände han till Ryssland där han invaldes i bolsjevikpartiets centralkommitté och senare även i politbyrån.

Efter revolutionens seger tillhörde han den bolsjevikfraktion av ”vänsterkommunister” som 1918 gick emot undertecknandet av Brest-Litovsk-freden mellan Sovjetunionen och Tyskland. Samma år blev Bucharin chefredaktör för partiets centralorgan *Pravda*, en post som han innehade till 1929. Åren 1926-1929 var han dessutom ordförande i den Kommunistiska internationalen (Komintern).

Under kampen mot vänsteroppositionen (Trotskij, Zinovjev m fl) på 20-talet var Bucharin allierad med Stalin. Denna allians bröts 1928, då Stalin beslöt att drastiskt ändra den ekonomiska politiken, med tvångskollektivisering av jordbruket och en kraftig industrialiseringsatsning. Bucharin och hans allierade, ”högeroppositionen”, protesterade mot denna politik, men utmanövrerades av Stalin & Co, och Bucharin fick lämna alla befattningar (utom centralkommittén). Efter att ha gjort ”självkritik” fick han dock 1934 bli redaktör för regeringsorganet *Izvestija*.

År 1937 uteslöts han ur partiet, arresterades och året därpå dömdes han till döden vid den tredje Moskvarättegången och avrättades.¹

Fram tills Bucharin råkade i onåd betraktades han som en skicklig marxistisk teoretiker, vars viktigaste böcker översattes till många språk.²

* * *

Denna artikel- och dokumentsamling handlar om Bucharins sista år.

Den första texten är ett utdrag ur Stephen F Cohens bok, *Bucharin och den ryska revolutionen*, som ger den historiska bakgrunden och ramen. Avsnittet handlar främst om Moskvarättegångarna, med tyngdpunkten på den sista, där Bucharin var huvudanklagad.³

¹ För en grundlig genomgång av dessa rättegångar, se K-Å Anderssons numera nästan klassiska [Om Moskvarättegångarna](#), samt [Moskvaprocesserna](#) av Pierre Broué.

² På svenska finns flera artiklar, samt böckerna [Kommunismens ABCD](#) (som han skrev tillsammans med Preobrazjenskij, 1919) och [Den materialistiska historieuppfattningen](#) (1923). Han är även huvudförfattare till [Kommunistiska internationals program](#), som antogs vid Kominterns 6:e världskongress 1928. På webbplatsen [marxists.org](#) finns ett större urval av Bucharins arbeten (på engelska), se [Nikolai Bukharin](#)

Resten är dokument, som följer i tidsordning.

Det första är ett brev som Bucharin överlämnade till sin hustru Ana Larina Bucharina strax innan han arresterades i februari 1937. Detta kallas ibland för ”Bucharins testamente”, eftersom han ville att det skulle bevaras till eftervärlden, vilket Bucharina också såg till genom att lära sig det utantill. Det publicerades bl a ihop med hennes memoarer, *I minnets labrynter*, som 1991 kom i svensk översättning (varifrån vi har hämtat dokumentet).

Det andra är ett fängelsebrev som Bucharin skrev till Stalin den 10 december 1937. Detta är det sista av totalt 4 återfunna brev som Bucharin skrev till Stalin under förberedelserna för Moskvaprocessen. De 3 övriga är daterade 15 april, 29 september och 14 november, men jag har inte tillgång till dessa brev.⁴ En kommentar till brevets innehåll ges i anslutning till dokumentet nedan.

Det tredje och sista brevet, daterat 15 januari 1938, är till hustrun Bucharina. Man vet att Bucharin skrev fler brev till sin hustru, men detta är det enda som finns bevarat (det återfanns i sovjetarkiven så sent som 1992).

De två sista dokumenten är från själva rättegången:

- Ett utdrag ur anklagelseakten (avsnitt av specifikt intresse för fallet Bucharin har prioriterats)⁵
- Bucharins slutanförande den 12 mars 1938, vilket har översatts från den engelska utgåvan av det stenografiska rättegångsprotokollet.⁶

De officiella rättegångsprotokollen från Moskvarättegångarna är redigerade: Man har bl a hittat originalutskrifter med handskrivna ”rättelser” av Stalin och rättens ordförande Ulrich, men dessa har inte publicerats annat än i utdrag.⁷ Därför vet vi inte hur mycket som faktiskt är bortredigerat eller ändrat i de officiella rättegångsprotokollen, men vi kan nog förutsätta att huvudinnehållet är någorlunda korrekt återgivet (annars borde någon av de närvarande åhörarna ha reagerat på detta).

Sista ordet är dock inte sagt i detta ämne och det finns fortfarande möjligheter att reda ut dessa frågor. Först och främst finns originalprotokollen kvar (i arkiven, se ovan). Vidare filmades hela rättegången – även om dessa filmrullar inte återfunnits (det enda som finns bevarat är en halvtimme journalfilm) så är det inte uteslutet att de trots allt finns undgängömda i något arkiv. Och sist men inte minst finns många av förundersökningsprotokollen kvar i de hittills öppnade NKVD-arkiven.

Mars 2008

Martin Fahlgren

---

³ För kritiska recensioner av Cohens viktiga bok, se Tamara Deutschers [Bucharinism mot trotskism](#) och Marcel Liebmans [Bucharinism, revolution och samhällsutveckling](#).

⁴ I sin introduktion till den engelska översättningen av Bucharins oavslutade roman *How it All Begun* (i själva verket en ”själviografi”) kommenterar och citerar Stephen F. Cohen dessa brev. Artikeln finns i svensk översättning: [Att bevaras för evigt](#)

⁵ Detta har hämtats från *På vakt mot fascismen. Rättegångsreferat från processen mot 'Högerns och trotskisternas block'*, som gavs ut av Arbetarkultur 1938

⁶ Bokförlaget Arbetarkulturs version är bara ett ”förkortat”, dvs ofullständigt stenografiskt referat.

⁷ Enligt Cohen, a.a. sid xiv not 6 så publicerades i mitten av 90-talet en liten del av originalprotokollet, men större delen (c:a 1500 maskinskrivna sidor) var åtminstone så sent som 1998 oåtkomliga.

Bucharin och den ryska revolutionen

Utdrag ur Stephen F Cohens Bucharin-biografi (svenska upplagan, sid 416-29). Notapparaten har kompletterats med bl a information som framkommit sedan sovjetarkiven öppnades och som inte var kända när Cohen slutförde boken (1973). Tilläggen är skrivna inom []-parenteser och markerade med *Red anm.*

Martin F

Rättegången mot Zinovjev, Kamenev och fjorton medanklagade började den 19 augusti [1936] och klargjorde snart att Stalin hade andra offer i tankarna än dem som satt på de anklagades bänk. Flera av de åtalade hade noga instruerats av sina ”förhørsledare” och de lämnade omedelbart vittnesmål, som satte Bucharin, Rykov, Tomskij och ett antal tidigare trotskister i samband med de påstådda ”kontrarevolutionära brotten”. Den 21 augusti tillkännagav Vysjinskij, den stalinistiske allmänne åklagaren som styrde de anklagade genom deras i förväg framtvungade bekännelser, att man skulle inleda en undersökning av Bucharin och de andra som var inblandade.¹ Då Tomskij följande dag såg det publicerade meddelandet, begick han självmord. Som grundare av den sovjetiska fackföreningsrörelsen och fortfarande kandidatmedlem av centralkommittén ville han undslippa de förolämpningar och den förnedring som vräktes över Zinovjev och Kamenev. Han valde ett ”värdigt slut”, skrev en vän utomlands.² Alla sexton åtalade i rättegången mot Zinovjev förklarades skyldiga den 24 augusti och avrättades några dagar senare. Under tiden fylldes pressen med krav från ”arbetare”, att man skulle avslöja Bucharins förbindelser med ”dessa tillintetgjorda bedragare, mördare, spioner och rasande fiender till arbetarklassen”.³

De inom politbyrån som motsatte sig terrorn, framför allt Ordzjonikidze och förmodligen ukrainarna Kosior, Tjubar och Pavel Postysjev, inledde nu sitt sista motstånd. De hade uppen-

---

¹ *The Case of the Trotskyite Zinovievite Terrorist Centre: Report of Court Proceedings* (Moskva 1936) s. 55f, 73, 115f och *Pravda* 22/8 1936. [Ett förkortat referat på svenska av detta rättegångsprotokoll publicerades av det svenska kommunistpartiets förlag Arbetarkultur, se [Protokoll från 1936 års Moskva-rättegång](#) – *Red anm*]

² *Pravda* 23/8 1936 och Victor Serge, *Twenty Years After* (New York 1937) s. 226

³ Se *Pravda* för 22, 23 och 26/8 1936

barligen motvilligt gått med på rättegången mot Zinovjev och Kamenev, som redan två gånger tidigare fått fängelsestraff, mot löfte från Stalin att de anklagade inte skulle bli avrättade. Sedan de svikits, ansträngde de sig nu för att rädda Bucharin och Rykov, som var betydligt mer populära och viktiga politiska gestalter.⁴ På en serie möten på hög nivå, möjligen med medlemmar inom centralkommittén men förmodligen inom politbyrå i slutet av augusti och början av september uppnådde de flera viktiga beslut. Ett godkände uppenbarligen sovjetiskt ingripande i spanska inbördeskriget. Ett annat gjorde slut på åtgärderna mot Bucharin och Rykov. Den 10 september meddelade Pravda, att Vysjinskijs byrå hade lagt ned undersökningen efter att ha ”misslyckats att fastställa legala fakta”.⁵

Även om Bucharin fortfarande var i frihet och till och med kunde resa omkring i landet kunde han knappast ha tröstats av uppskovet. Han visste säkert att han stod främst bland dem, som poeten Jevtusjenko skrev, ”med dödsdomarna lysande inom dem som de vita korsen till hugenotternas dörrar”.⁶ Även om hans namn stod kvar i redaktionsrutan fram till den 16 januari 1937, hade han förlorat kontrollen över Izvestija, förmodligen i augusti, och inte återvunnit den.⁷ Stalins intriger hade heller inte upphört med brottsundersökningen. Mot slutet av september lyckades han ersätta polischefen Jagoda, vars förbindelse med bucharinisterna 1928-29 nu fick honom att vända sig mot förföljelsen av dem, med Jezjov, den fanatiska terrorförespråkaren, som skulle komma att leda Stalins huvudangrepp mot partiet 1937-38. Utnämningen av Jezjov påskyndade förberedelserna för en andra offentlig rättegång mot gammalbolsjevikerna, den här gången med Radek och Bucharins vänner Pjatakov och Sokolnikov i huvudrollerna, och som innehöll ytterligare anklagelser om spionage och sabotage.⁸

Bucharin satt nu fast i ”en atmosfär av obeveklig terror” styrd av en ”falskspelets mästare”.⁹ När han och hans fru den 7 november beskådade firandet av revolutionen från åskådarplass och inte från dignitärernas plattform överst på Leninmausoleet, kom en vakt fram till dem. Bucharins fru erinrar sig att hon trodde att ”han skulle säga åt Nikolaj Ivanovitj att ge sig iväg eller att han kom för att arrestera honom, men vakten gjorde honnör och sade ‘Kamrat Bucharin, kamrat Stalin har bett mig meddela er att ni inte står på rätt plats och ber er att gå upp på graven’ ”.¹⁰ En månad senare försvann Bucharins namn från författningskommissionen och pressen började återigen antyda hans inblandning med ”folkets fiender”.¹¹

⁴ Conquest, *The Great Terror*, New York, 1968. [Svensk översättning: *Den stora terrorn*, 1971 – Red anm]

⁵ Forskarna är oeniga om huruvida det förekom ett helt CK-plenum i september, en serie av politbyråmöten, eller någon annan variant. Se diskussionen i ibid, s. 153 och *Slavic Review* (december 1977) s. 665ff. För beslutet om Spanien, se Slusser, citerad i not 110 [i Cohens Bucharin-biografi].

⁶ Inledningen till Andrei Platonov, *The Fierce and Beautiful World* (New York 1970) s. 8. Se också *Letter*, s. 60ff. Bucharin reste till Tasjkent i augusti. *Case of the Anti-Soviet Bloc*, s. 228.

⁷ Hans sista signerade artikel publicerades den 6 juli. Tonfallet i tidningens ledare ändrades påfallande i och med Zinovjev-rättegången i mitten av augusti, även om, som Slusser påpekar, (se not 110 i Cohens Bucharin-biografi) Bucharin och hans medarbetare kan ha lyckats skriva en eller annan försiktigt hållen ledare ända till slutet av september som gick emot Stalins utrikespolitik. Åtminstone nominellt var Bucharin verksam på *Izvestija* så sent som den 7 november. Medvedev, aa, s. 171.

⁸ För dessa händelser, se Conquest, aa, s. 154ff.

⁹ Orlov, *Secret History of Stalins Crime's*, 1953, s. 280.

¹⁰ Citerat i Medvedev, *Let History Judge*, 1971, s. 171.

¹¹ Pravda 2/12, 12/12 och 15/12 1936. En del uppgifter (som jag fått privat) antyder, att det kan ha förekommit ett hemligt endagsplenum med centralkommittén i december 1936, på vilket Stalins anhängare riktade beskyllningar om brottslig verksamhet mot Bucharin och Rykov. För problemet att dokumentera möten med centralkommittén under 1936, se ovan not 154. [Öppnandet av de sovjetiska arkiven har bekräftat att ett sådant plenum verkligen ägde rum (4/12 1936). Både Bucharin och Rykov var närvarande och angreps häftigt. Se Getty, *The Road to Terror* (Yale University Press, 1999), som innehåller utförliga utdrag ur mötesprotokollen. – Red anm]

Rättegången mot Pjatakov, Sokolnikov, Radek och fjorton andra inleddes den 23 januari 1937. Återigen avgav de anklagade genast förberedda vittnesmål, som anklagade Bucharin och Rykov, denna gång för sabotage och förräderi såväl som mord. Efter sju dagar av falska anklagelser och märkliga erkännanden, fann rätten alla sjutton skyldiga och skonade (för tillfället) bara Radek, Sokolnikov och två andra från dödsstraff¹² Under de följande två veckorna blev flera mindre framträdande bucharinister ”bearbetade” i polisens källare och deras ”bekännelser” överlämnades till Bucharin som ett slags ”psykisk tortyr”. Bucharin var redan förmodligen så gott som fånge i sin kremlvåning och inledde nu en hungerstrejk, en sista förtvivlad protest för att påverka dem i centralkommittén som var emot terrorn och som nu samlades för sin ”sista strid”.¹³

Centralkommitténs mest ödesdigra möte sedan 1917 sammanträdde den 23 februari 1937. De som ville sätta stopp för terrorn visste att de måste förhindra att Bucharin uteslöts ur partiet och arresterades, vilket fortfarande var en exklusiv rättighet som tillkom centralkommittén. Om Bucharin kunde dömas som en ”folkets fiende”, gick ingen säker. Av samma skäl hade Stalin förberett sig noga för uppgörelsen. Fem dagar tidigare hade Ordzjonikidze, den mäktigaste motståndaren till terrorn, mördats eller tvingats begå självmord. Plenumet inleddes därför med nedslagna moderata som kämpade mot självsäkra stalinister om majoriteten av en redan skrämmd centralkommitté. Flera frågor var upptagna för diskussion; men ”i verkligheten fanns det bara en punkt på dagordningen – uteslutningen av Bucharin och Rykov”.¹⁴ Eftersom de fortfarande var kandidatmedlemmar, fanns båda närvarande.

Stalin och hans män delade ut polisprotokollen mot Bucharin och Rykov och krävde att de skulle arresteras som ”lejda mördare och sabotörer i fascismens tjänst”. Stalins nio år gamla tes att klassfienderna intensifierar sitt motstånd, ju närmare socialismen kommer, hade bekräftats på ett lysande sätt, hävdade han och hans anhängare, genom avslöjandet av dessa konspiratörer, som ”gömde sig bakom en medlemsbok och förklädde sig som bolsjeviker”. Deras krav att Bucharin skulle bekänna ledde till en märklig ordväxling mellan Bucharin och Molotov. Bucharin: ”Jag är ingen Zinovjev eller Kamenev och jag tänker inte komma med några lögnar om mig själv.” Molotov: ”Om du inte erkänner, bevisar det att du är en fascistisk lakej. Deras press säger att våra rättegångar är provokationer. Vi kommer att arresteras dig och du kommer att bekänna!”¹⁵ Bucharin förstod att han snart skulle arresteras och då han återvände hem efter mötet, skrev han ett sista brev, ”Till en kommande generation av partiledare”, som han bad sin fru att lära sig utantill.

”Jag känner min hjälplöshet”, började brevet, ”inför en djävulsk maskin, som ... har skaffat sig en gigantisk makt, fabricerar organiserat förtal, handlar fräckt och självsäkert...” Stalins polis, fortsatte han, var

en degenererad organisation av byråkrater, utan idéer, rutton, välbetald, som använder sig av Tjekans tidigare auktoritet för att tillfredsställa Stalins sjukliga misstänksamhet... Varje medlem av centralkommittén, varje medlem av partiet kan utplånas och förvandlas till förrädare, terrorist och splittrare av dessa ”fantastiska organ”.

Han förklarade att han var oskyldig till något som helst brott; att anklaga honom för att vara fiende till revolutionen och kapitalistisk agent var precis som om man skulle upptäcka att den

¹² *The Case of the Anti-Soviet Trotskyite Centre: Report of Court Proceedings* (Moskva 1937). Se också Conquest, aa, s. 164-85. [Arbetarkultur publicerade det fullständiga stenografiska referatet på svenska: *Processen mot det sovjetfiendliga, trotskistiska centrum – Red anm*]

¹³ Medvedev, aa, s. 174. För en tydlig anspelning på Bucharins faktiska husarrest, se Mandelstam, *Hope Against Hope*, s. 276. Uttrycket ”sista strid” kommer från Conquest, aa, kap. 6.

¹⁴ Conquest, aa, s. 185ff.

¹⁵ Medvedev, aa, s. 174; *Om omorganiseringen av det partipolitiska arbetet till frågorna på centralkommitténs plenum 1937* (Moskva 1937) samt Stalin, *Sotj*, red. Robert H. McNeal, Vol. I (Stanford 1967) s. 194.

siste tsaren ”hade ägnat hela sitt liv åt att kämpa mot kapitalismen och monarkin och för ... en proletär revolution”. Han vädjade till kommande partiledare,

vilkas historiska mission kommer att innefatta skyldigheten att riva sönder detta ohyggliga hölje av brott, som växer sig allt väldigare i dessa fruktansvärda tider, som flammor upp som en låga och förkväver Partiet... I dessa dagar, kanske de sista i mitt liv, är jag säker på att historiens filter förr eller senare oundvikligen kommer att sopa undan smutsen från mitt huvud... Jag ber en ny ung och hederlig generation av partiledare att läsa upp mitt brev på ett partiplenum, att frikänna mig... Ni må veta, kamrater, att på den fana som ni kommer att bära på den segerrika marschen mot kommunismen, finns också en droppe av mitt blod.¹⁶

När centralkommittén återupptog sitt möte, läste Bucharin upp ett förbittrat och känslofullt uttalande på sina och Rykovs vägnar. Enligt en skildring som spreds i Moskva och som till stor del har bekräftats av andra källor instämde Bucharin i att det pågick ”en ohygglig konspiration” – en som leddes av Stalin och Jezjov, vilka sökte upprätta en personlig diktatur byggd på polisens makt ”över partiet och landet... Det är därför vi skall avlägsnas”. Han vände sig mot Stalin och sade anklagande:

Genom politisk terrorism och genom tortyr i en omfattning som saknar motstycke, har du tvingat gamla partimedlemmar att lämna ”vittnesmål”... Du har en hord av betalda angivare till ditt förfogande... Du måste ha Bucharins och Rykovs blod för att genomföra den statskupp, som du har planerat under en lång tid...

Bucharin betonade, att det inte var hans öde utan landets som stod på spel och han bönföll centralkommittén

att återvända till Lenins traditioner och kalla de poliskonspiratörer till ordning som döljer sig bakom partiets auktoritet. I dag är det NKVD och inte partiet som styr landet. Det är NKVD och inte Bucharins anhängare, som förbereder en statskupp.¹⁷

När han krävde en undersökning av polisens verksamhet, insköt Stalin: ”Vi kan ju skicka dig dit, så du kan titta själv.”¹⁸ Klar över sitt val reste sig Postysjev, en kandidatmedlem av politbyrån, för att tala för motståndarna för utrensningen: ”Personligen tror jag inte att ... en hederlig partimedlem, som gått den långa vägen av oförsonlig kamp mot fienderna, för partiet och för socialismen, nu skulle befinna sig i fiendernas läger. Jag tror inte det...” Just då skall Stalin ha avbrutit på ett så hotfullt sätt att Postysjevs beslutsamhet skingrades. Han och likasinnade talare började retirera och ta tillbaka sina tvivel, även om några uppenbarligen inte gjorde det. Då Stalin förstod, att han hade fått övertaget, tillgrepp han en välkänd taktik. Han låtsades ställa sig neutral och överlät det fortsatta angreppet mot Bucharin och Rykov på sina närmaste terrorförespråkare och tillsatte en kommission, som dominerades av samma lojala anhängare, som skulle avgöra deras öde.¹⁹

Kommissionen meddelade mötet sitt utslag den 27 februari: ”Arrester, ställ inför rätta, skjut.” Det stöddes av en majoritet av centralkommittén, av vilken 70 procent skulle förlora livet under de följande månaderna. Bucharin och Rykov arresterades, där de satt, och fördes

¹⁶ Omtryckt i Medvedev, aa, s. 182f. Omständigheterna kring dess tillkomst skildras i ett brev från Bucharins hustru, Larina, skrivet 1961 eller 1962. Dr. Peter Reddaway har gett mig en kopia från samlingen i Alexander Herzen Foundation. [*Brev till en framtida generation partiledare* återges i sin helhet nedan – *Red anm*]

¹⁷ Alexander Uralov (Abdurachman Avtorchanov), *The Reign of Stalin* (London 1953) s. 45f. Uralovs skildring har ifrågasatts, eftersom han uppenbarligen feldaterar plenumet och förlägger det till hösten 1936. (Se not 154 ovan.) Hans version av Bucharins uttalande bekräftas emellertid i viktiga avseenden av andra källor. Se Medvedev, aa, s. 174; *Writings of Leon Trotsky (1937-38)* (New York 1970) s. 128f samt Conquest, aa, s. 195. Det påminner också till anda och tonfall mycket om Bucharins sista brev citerat ovan. Slutligen rapporterades också Bucharins trotsiga hållning på plenumet officiellt. Se Chrusjtjovs rapport i *Pravda* 17/3 1937.

¹⁸ Citerat i Medvedev, aa, s. 174.

¹⁹ Conquest, aa, s. 193ff.

till det politiska fängelset Lubjanka.²⁰ Tretton månader senare framträdde de åter, som de huvudanklagade i den sista och den viktigaste skådeprocessen i Moskva.

Historien kommer ibland ihåg sina betydande aktörer på felaktiga sätt. Under många år efter Bucharins död bedömde man honom i väst inte utifrån hans roll i det bolsjevikiska partiet eller vad han stått för i den sovjetiska historien utan nästan uteslutande utifrån skådeprocessen mot honom 1938. Det är begripligt att man kan fascineras av att se en känd grundare av sovjetrepubliken ställas vid skampålen och avrättas som en ”rasande fiende” till den republiken. Men det blev dubbelt så fascinerande till följd av en allmän missuppfattning – att Bucharin frivilligt erkände avskyvärda och orimliga brott för att förkasta vad han själv stod för, för att uppriktigt ångra sin opposition mot stalinismen och därigenom utföra en ”sista tjänst” åt partiet och dess myt om ofelbarhet. Denna åsikt, som härleddes från en missuppfattning av hans uppträdande vid rättegången, vann spridning genom Arthur Koestlers berömda roman från 1940, *Natt klockan tolv på dagen*, vars fiktiva offer, Rubashov, en gammalbolsjevik som till stor del är avbildad efter Bucharin, övertygas av sin förhørsledare (och av sig själv) om det nödvändiga och riktiga i en sådan ”sista tjänst”. Tack vare Koestlers skicklighet dominerade denna syn på Bucharin-Rubashov som en ångerfull bolsjevik och moraliskt bankrutt intellektuell under två generationer.²¹ Men i själva verket var det så att Bucharin inte alls erkände sig skyldig till de brott han anklagades för, vilket en del insåg då och andra kom att inse så småningom.²²

Hans uppträdande i domstolen måste sättas i samband med själva rättegångens politiska innebörd och de smärtsamma val han ställdes inför under den årslånga fängelsetiden. I en del avseenden var den elva dagar långa juridiska travestin bara en mer storslagen version av de två tidigare. Den började 2 mars 1938 i fackföreningsbyggnadens pelarförsedda hörsal, tidigare adelsklubbens utsmyckade danssal, inför en tribunal av tre domare från Högsta domstolens militärkollegium. Stalinterrorns två ökända domare, V. V. Ulrich och Vysjinskij var återigen i ledningen som domare och åklagare. Utöver Bucharin och Rykov var ytterligare nitton åtalade, däribland den avsatte polischefen Jagoda, de kända bolsjevikerna och tidigare trotskisterna Nikolaj Krestinskij och Christian Rakovskij, fem folkkommissarier och höga ekonomiska administratörer utan något oppositionellt förflutet och tre parti- och statsledare från republikerna. De återstående var opolitiska personer, påstådda verktyg för huvudkonspiratörerna: en agronom, en handelstjänsteman tidigare placerad i Berlin, Jagodas och de avlidna Gorkijs och Kujbysjevs privatsekreterare och tre äldre läkare i Kreml. Den mödosamt framtvungade bekännelsen från var och en var anpassad efter den bisarra anklagelsen. Allting hade återigen repeterats, också med de omkring trehundra åhörarna, som bortsett från några utländska diplomater och journalister för det mesta var polistjänstemän, som uppträdde som upprörda medborgare.²³

²⁰ Medvedev, aa, s. 174. För tidpunkten för deras arrestering, se Larinas brev, not 165 ovan, och *Case of the Anti-Soviet Bloc*, s. 185.

²¹ Den utgjorde inspirationen 1947 för Maurice Merleau Pontys berömda filosofiska arbete *Humanisme et Terreur* och återkom så sent som 1967 i Jean Luc Godards film *La Chinoise*. Koestler har sagt att Rubashov var en amalgam, ”hans sätt att tänka hade Nikolaj Bucharin som förebild, hans personlighet och fysiska uppenbarelse var en syntes av Lev Trotskij och Karl Radek, – *Den osynliga skriften* (Stockholm 1954). I själva verket är Rubashovs ”sätt att tänka” och ”personlighet” oskiljaktiga.

²² En del västliga och sovjetiska forskare har sedan dess hävdat att han inte erkände. Se t ex Avtorchanov, *Stalin*, kap. 28; Tuckers inledning till Tucker/Cohen, aa, s. xl-xlviii; Katkov, aa del II och Medvedev, aa, s. 176ff. Bland dem som förstod det då, var det brittiska ögonvittnet Fitzroy MacLean, *Escape to Adventure* (Boston 1950) s. 67ff och, från fjärran, Manés Sperber. Se *Survey* (Summer 1969) s. 1010.

²³ *Case of the Anti-Soviet Bloc*. För ögonvittnesskildringar, se MacLean, aa, s. 61-83 och Walter Duranty, *The Kremlin and the People* (New York 1941) s. 76ff. [Svenska kommunistpartiets förlag Arbetarkultur publicerade ett förkortat referat av rättegångsprotokollet: *Rättegången ”Högerns och Trotskisternas block” – Red anm*]

Men i omfattning och politiskt syfte skilde sig rättegången avsevärt från sina föregångare. Enligt anklagelsen, som utformats under personligt överinseende av Stalin, som sedan följde rättegången från ett fördraget fönster ovanför domstolssalen,²⁴ ingick de åtalade i en omfattande brottslig sammansvärjning, som omfattade nära nog alla oppositionella och obetydligt avvikande bolsjeviker nu och i det förflutna. Ledarna var den bolsjevikiska högern under Bucharin och den bolsjevikiska vänstern, som styrdes från utlandet av den förvisade Trotskij. Denna föreställning om en blandning av samtliga bolsjevikiska oppositionsströmningar låg bakom den officiella benämningen på rättegången: "Fallet mot det antisovjetiska 'högers och trotskisternas block'." Anklagelsen beskyllde inte bara "blocket" för att ha ansvaret för samma slags terrorist-, sabotage och spionagehandlingar som de tidigare åtalade utan för en mängd andra ännu mer djävulska brott. Däribland ingick den framgångsrika sammansvärjningen för att mörda bland andra Kujbysjev och Gorkij och den misslyckade för att mörda Stalin och "hans mest framstående vapenbröder"; för att undergräva den sovjetiska säkerheten och öppna landets gränser för Tyskland och Japan; att avstå sovjetiskt territorium åt olika utländska makter; och att sabotera ekonomin och återinföra kapitalismen.

Enskilda anklagelsepunkter hade olika syften. En del lade skulden på Stalins motståndare för aktuella brott som han själv misstänktes för, till exempel mordet på Kirov. Andra var uppenbart påhittade för att bortförklara uppseendeväckande misslyckanden av stalinledningen sedan 1929, till exempel anklagelsen att Bucharin och andra organiserat "kulakuppror" och förgiftat kreatur under kollektiviseringen och konspirerat för att beröva stadsbefolkningen konsumtionsvaror, delvis genom att uppmana sina agenter att blanda glas i födoämnen.²⁵ Men tagna i sin helhet var deras liksom processens syfte att för alltid misskreditera och döma ut alla anti-stalinistiska uppfattningar och hela den gamla bolsjevikiska ledningen utom Stalin (och något motvilligt) Lenin som en "illaluktande hög av mänskligt avfall" – för att i praktiken bli en makaber kröning av Stalin och stalinismen. Generalsekreterarens uttalande, då Bucharin arresterades 1937, blev genom hans språkrör, åklagaren Vysjinskij, rättegångens politiska huvudpunkt:

Den historiska betydelsen av denna rättegång består framför allt av det faktum att det vid denna rättegång har visats ... att högern, trotskisterna, mensjevikererna, socialistrevolutionärerna, de borgerliga nationalisterna, och så vidare ... inte är någonting annat än ett band mördare, spioner, splittrare och sabotörer utan några principer eller ideal...

Trotskisterna och bucharinisterna, det vill säga "högers och trotskisternas block" ... är inget politiskt parti, ingen politisk tendens, utan ett band brottslingar och inga vanliga brottslingar utan brottslingar som har sålt sig själva till fiendens underrättelsetjänst, brottslingar som även vanliga förbrytare behandlar som de uslaste, de mest föraktliga, de mest fördärvade av de fördärvade.²⁶

Stalins plan gick ut på att Bucharin skulle spela huvudrollen i denna anklagelse mot den gammalbolsjevikiska rörelsen. Som den främste symbolen för den för-stalinistiska bolsjevismen och den viktigaste partiledaren inför rätta (eftersom Trotskij åtalades och dömdes i sin frånvaro), var han för partimedlemmar och alla insiktsfulla medborgare huvudpersonen vid rättegången.²⁷ Hans brottslighet, som upptog en stor del av det 800-sidiga rättegångsprotokollet, skulle symbolisera bolsjevismens. Som ett ögonvitne erinrar sig,

tilldelades Bucharin rollen av ärkefiende... Han hade legat bakom varje illdåd och haft en hand i varje sammansvärjning. Varje fånge var noga med att samtidigt som han svärtade ned sig själv nedsvärta Bucharin... Kvardröjande minnen från ett ärorikt förflutet blev utplånade.

²⁴ *Ibid*

²⁵ Se t ex *Case of the Anti-Soviet Bloc*, s. 675f. För problemet med att läsa rättegångsprotokollet på olika plan, se Nathian Leites/Elsa Bernaut, *Ritual of Liquidation* (Glencoe, Ill. 1954).

²⁶ *Case of the Anti-Soviet Bloc*, s. 626ff.

²⁷ Orlov, aa, s. 277.

Med hjälp av fogliga åtalade ansträngde sig Vysjinskij för att vid varje tillfälle förvandla den politiska biografien för den som en gång varit partiets ”favorit” till att bli ”höjden av avskyvärt hyckleri, svekfullhet, jesuitism och omänsklig skurkaktighet”. ”Denne mans hyckleri och svekfullhet”, avslutade Vysjinskij, ”överträffar till och med de mest svekfulla och avskyvärda brotten i mänsklighetens historia”.²⁸ Bucharin fick slutligen bära ansvaret för det värsta av alla brott, försök till fadersmord: att han konspirerat för att mörda Lenin under motsättningarna kring fredsavtalet i Brest 1918.

Under det år Bucharin satt i fängelse krävde Stalin och hans förhørsledare hans fulla medverkan – hans bekännelse och domstolsuppträdande – i denna grymma charad. Under hela den stora utrensningen, och faktiskt ända tills Stalins dog, ställdes liknande krav på tusentals likaledes oskyldiga fångar. Varför så många bekände är inte längre något mysterium. Omkring 1937 hade de sovjetiska politiska fångelserna blivit platsen för de mest brutala fysiska tortyrmetoder, ständiga nedbrytande utfrågningar (”löpande bandet”) som varade i veckor och otaliga godtyckliga avrättningar. Män och kvinnor, unga såväl som gamla, utsattes för brutala grymheter. Det var, sammanfattar en sovjetisk historiker, ”förmodligen det värsta bladet i rysk historia”.²⁹ Många fångar höll ändå ut och torterades till döds eller sköts till döds utan att ha bekant. De som ”bekände” gjorde så för det mänskligaste av alla skäl: de tvingades till det av fysiska eller andra skäl. Några bolsjeviker kan ha bekant av Rubashov-liknande motiv; men för den stora plågade majoriteten, berättar en överlevande, skulle *Natt klockan tolv på dagen* ”ha blivit föremål för åtlöje”.³⁰

I denna miljö höll Bucharin ut ”med anmärkningsvärd styrka” i tre månader mot oupphörliga hot och utfrågningar, som sköttes av Jezjov på Stalins anvisningar; han skall dock inte ha torterats. Omkring 2 juni gav han slutligen vika, ”men först sedan utfrågarna hotat att döda hans fru och nyfödde son”.³¹ Det var inget tomt hot. ”Hustrur till folkets fiender” arresterades rutinemässigt tillsammans med sina barn och användes som gisslan (i synnerhet då ledande bolsjeviker skulle framträda i skådeprocesser), dömdes till långa fängelsestraff eller sköts. Inom några veckor efter hans arrestering hade Bucharins fru och son förvisats tillsammans med andra politiska fångars anhöriga till Astrachan i juni 1937.³² För att rädda dem – hans fru tillbringade de följande tjugo åren i fångläger och förvisning, medan hans son överlämnades till fosterföräldrar och barnhem – var han tvungen att ”bekänna” och delta i rättegången.

Samtidigt hade Bucharin eller fick snart ännu ett skäl för att gå med på rättegången. Det avgörande var inte att rädda sitt eget liv. Han visste att hur han än uppträdde, hur litet eller mycket han gav efter, så skulle han bli skjuten med eller utan rättegång; Stalins scenario krävde det.³³ Därför uppstod frågan, som han antydde inför domstolen: ”Om man måste dö, vad dör man då för” – ett fullständigt svart tomrum uppstår plötsligt framför en med förbluffande tydlighet.”³⁴ Han insåg, att rättegången skulle bli hans sista offentliga framträdande och ett tillfälle att ge sin död mening, för sig själv och andra. Han skulle acceptera den symboliska rollen som den representativa bolsjevik: ”Jag bär det fulla ansvaret för blocket”,

²⁸ MacLean, aa, s. 68 och *Case of the Anti-Soviet Bloc*, s. 656ff.

²⁹ Medvedev, aa, kap. 8.

³⁰ Aleksander Wat, ”The Death of an Old Bolshevik” i *Kultura Essays*, red. Leopold Tyrmand (New York 1970) s. 72.

³¹ Medvedev, aa, s. 187; Orlov, aa, s. 280f. Mikojan berättade senare för en amerikansk journalist att Bucharin inte blev torterad. Conquest, aa, s. 391.

³² Conquest, aa, s. 142, 330ff; ”P. Jakirs memoarer”, *Russkaja mysl*, 28/10 1971. Till skillnad från fångar med hustrur, som hade delat deras revolutionära förflutna och kunde väntas dela deras politiska öde, var fångar med yngre fruar speciellt missgynnade. De hade naturligtvis också yngre barn.

³³ Som framgick av Bucharins sista brev och vittnesmål vid rättegången. *Case of the Anti-Soviet Bloc*, s. 474, 768, 777.

³⁴ *Ibid*, s. 777.

det vill säga, för bolsjevismen.³⁵ Men genom alla knep som var tillgängliga för honom i domsalen och genom en sista användning av esopiska budskap, skulle han förse rollen med en innebörd och ”historisk betydelse”, som var annorlunda än den som Stalin hade tänkt sig.

Bucharins plan gick ut på, som en annan författare har framhållit, att förvandla sin rättegång till en moträttegång (en välkänd teknik bland revolutionärer) mot den stalinistiska regimen och förvandla åtalet mot honom till ett åtal mot Stalin som bolsjevismens bödel.³⁶ I korthet skulle hans taktik gå ut på att göra allmänna bekännelser att han var ”politiskt ansvarig” för allting; därigenom skulle han på en gång rädda sin familj och framhäva sin symboliska roll, samtidigt som han bestämt förnekade eller elegant vederlade att han varit delaktig i något faktiskt brott. Den verkliga politiska innebörden av brottsanklagelserna skulle då framgå för de ”intresserade”. Stalins domstol skulle automatiskt förklara honom skyldig. Men Bucharin vittnade inför en annan och högre domstol, historien och den ”kommande generationen” till vilken han hade ställt sitt sista brev. Eller som han sade i domstolen: ”Världshistorien är en världsdомstol”, och den enda som betydde något.³⁷

Från Stalins synpunkt måste de förutsägbara riskerna med att ge Bucharin ett sista offentligt forum ha uppvägts av det faktum att det inte kunde bli någon rättegång, som man tänkt sig, utan hans deltagande.³⁸ Att förbereda honom för rättegången blev därför en lång och hård förhandlingsprocess. Sedan Bucharin sett Stalins personliga revideringar av texten med hans första bekännelse, som han hade kommit överens om i ett möte med Jezjov och Stalins personlige sändebud Vorosjilov i juni, drog han tillbaka den. De som förhörde honom måste börja om från början och arbeta ”dag och natt”. Den slutliga utskriften höll fortfarande på att revideras strax före rättegången. Under processen försökte Stalins agenter skydda sig mot eventuella initiativ, som Bucharin kunde tänkas planera. För att nedslå varje förhoppning om att till exempel i hemlighet kunna berätta om anklagelsernas falskhet, visade de honom Lion Feuchtwangers senaste bok, som redogjorde för författarens iakttagande av rättegången 1937 och hans försäkran att anklagelserna och bekännelserna var äkta. Under hela förhöret och under själva rättegången förblev emellertid ödet för Bucharins familj Stalins starkaste argument.³⁹ Inte desto mindre vägrade Bucharin bestämt att gå med på vissa anklagelser, i synnerhet spionage och försök att mörda Lenin, vilket var oförenligt med hans avsikt att stå inför rätta som den symboliske bolsjeviken. Som ett sätt att förbereda sig själv i fängelset, skall han under tiden ha ”arbetat, studerat och hållit huvudet klart”.⁴⁰

När rättegången började i skenet av strålkastare morgonen den 2 mars, blev det tydligt att Vysjinskij ville hålla Bucharin borta från vittnesbåset så länge som möjligt, och det på goda grunder. Under tre dagar ledde han övriga åtalade genom deras vittnesmål, som fördömde dem själva och Bucharin. Allting gick enligt planen, erinrar sig en iakttagare, ”så länge som

³⁵ Ibid, s.372, 768.

³⁶ Tucker/Cohen, aa, s. xlv-viii.

³⁷ *Case of the Anti-Soviet Bloc*, s. 778.

³⁸ Tucker/Cohen, aa, s. xlv.

³⁹ Orlov, aa, s. 282; *Case of the Anti-Soviet Bloc*, s. 129, 767, 778; Katkov, aa, s. 125f. En sovjetisk utgåva av Feuchtwangers apologi för rättegången, *Moskau 1937* [Moskva 1937], utkom i november 1937. Under rättegången försökte Vysjinskij skrämja Bucharin med att antyda att hans fru varit närvarande vid ett konspiratoriskt möte. Bucharin förnekade det bestämt. *Case of the Anti-Soviet Bloc*, s. 350ff

⁴⁰ Ibid, s. 777. Enligt en skildring skrev Bucharin på en bok om ”människans natur”, medan han satt i fängelset. Berger, aa, s. 110. Det är inte känt om manuskriptet räddades. [I själva verket författade Bucharin 4(!) böcker under sin tid i fängelset: *Socialismen och dess kultur*, *Världens förvandling* (en diktsamling), *Filosofiska arabesker* (om marxistisk filosofi) och *Hur det hela började* (en ofullbordad självbiografisk roman). Manuskripten till dessa böcker återfanns i sovjetarkiven i början av 1990-talet och åtminstone 3 av dem finns nu utgivna i engelsk översättning: *The Prison Manuscripts: Socialism and Its Culture* (2007), *Philosophical Arabesques* (2005) och *How it All Began* (1998) – Red anm]

Bucharin själv inte deltog i rättegångsförloppet”. Men när han slutligen tog till orda under sitt envisa korsförhör av åklagarvittnena och andra anklagade samt under Vysjinskijs förhör av honom själv den 5 och 7 mars och i slutplädningen inför domstolen den 12 mars, då ”gick det inte så smidigt”.⁴¹ I en bländande uppvisning av tvetydigheter, undanflykter, kodord, förtäckta anspelningar, övningar i logik och envisa förnekanden grep Bucharin ständigt initiativet från en allt mer förvirrad Vysjinskij och vände upp och ned på den verkliga åklagarens, Stalins, mål.

Hans strategi blev uppenbar, då förhöret av honom inleddes: ”Jag erkänner mig skyldig till alla de brott som begåtts av denna kontrarevolutionära organisation, vare sig jag kände till eller vare sig jag tog direkt del i någon enskild handling.” För var och en som inte insåg att den andra delen av detta påstående gjorde den första meningslös, förtog han sedan värdet av hela sin ”bekännelse” med en enda replik: ”Bekännelse från den anklagade är en medeltida juridisk princip.”⁴² Allteftersom rättegången fortskred var han – för sin familjs skull – noga med att upprepade gånger understryka den orimliga bekännelsen att vara ansvarig för alla ”blockets förbrytelser”, samtidigt som han på ett eller annat sätt uttryckligen förnekade varje enskild förbrytelse. De mest osannolika förnekade han helt enkelt oförbehållsamt, som man kan se av följande meningsutbyten:

Vysjinskij: Talade ni med honom (den medanklagade Ikramov) om sabotageverksamhet?...

Bucharin: Nej, det gjorde jag inte...

Vysjinskij: Talade ni med Ikramov om sabotageverksamhet och splittringsverksamhet under följande år?

Bucharin: Nej, det gjorde jag inte.

Vysjinskij: Jag upprepar, redogör för domstolen ... om förbindelserna mellan er sammansvärjningsgrupp och vitgardistiska kretsar utomlands och de tyska fascisterna.

Bucharin: Jag vet inget om detta. I varje fall kommer jag inte ihåg någonting.

Vysjinskij: Anklagade Bucharin, erkänner ni er skyldig till spionage?

Bucharin: Det gör jag inte.

Vysjinskij: Efter det som Rykov säger, efter det som Sjarangovitj säger?

Bucharin: Jag erkänner mig inte skyldig.

* * *

Vysjinskij: Jag frågar er igen, på grundval av de vittnesmål, som här avgivits mot er idag: behagar ni erkänna inför Högsta domstolen av vilken underrättelsetjänst ni värvades – det brittiska, den tyska eller den japanska?

Bucharin: Ingen.

* * *

Vysjinskij: Och hur var det med morderna på kamraterna Stalin, Sverdlov och Lenin?

Bucharin: Uteslutet.

* * *

Vysjinskij: Det fanns en plan att mörda Vladimir Ilitj Lenin?

Bucharin: Jag bestrider det.

* * *

⁴¹ MacLean, aa, s. 68.

⁴² *Case of the Anti-Soviet Bloc*, s. 370, 778.

Bucharin: Jag förnekar kategoriskt varje medverkan i mordet på Kirov, Menzjinskij, Kujbysjev, Gorkij och Maxim Pesjkov.⁴³

En del anklagelser och belägg var Bucharin tvungen att vederlägga på ett mer subtilt sätt. Då han korsförhörde en anklagad, vars vittnesmål anklagade honom för sabotage, fick han fram tidsangivelser, som motsade själva anklagelsen. Vad gällde Ivanov och Sjarangovitj, medanklagade som svor på att han fört in dem på sabotage och spionage, rörde det sig om ”två provokatörer”. Vid ett tillfälle förde man fram ett ”underligt dödsliknande” vittne från polishälorna, den gamle socialistrevolutionären Vladimir Karelin, för att vittna om sammansvärjningen för att mörda Lenin. Då Bucharin tillfrågades av Vysjinskij, om han kände igen vittnet, antydde Bucharin fyndigt att mannen hade brutits ned av tortyr: ”Han har förändrats så mycket, att jag inte skulle vilja säga att det är samme Karelin.” Vid ett annat tillfälle ifrågasatte Bucharin hela sammansvärjningskonstruktionen, som rättegången vilade på, genom att hävda att han aldrig hade träffat eller hört talas om fem av sina medkonspiratörer: ”för att bli ett band, måste medlemmarna i förbrytarbandet känna varandra...” Och då han övergick till det som Vysjinskij ”kallar logik”, filosoferade han: ”Detta är vad som i elementär logik kallas tautologi, det vill säga man accepterar det som fortfarande måste bevisas som redan bevisat.”⁴⁴

Bucharins främsta syfte var att skydda bolsjevismens historiska arv genom att vederlägga brottsanklagelsen. Men han ville också använda sitt vittnesmål inför domstolen till att komma med ett sista politiskt uttalande i de två viktigaste frågor, som landet stod inför – krig mot Tyskland och stalinismens uppkomst genom terrorn. Åklagarsidan välkomnade hans kommentarer till den första punkten, så det utgjorde inget problem. Av de ”brottstycken från det verkliga livet” som nått honom i fängelset visste Bucharin, att den europeiska krisen fördjupades och att kriget närmade sig. När han nu stod inför rätta bönföll han, som tidigare, missnöjda sovjetmedborgare att upphöra med ”en defaitistisk inställning” och försvara Sovjetunionen, även om det var stalinistiskt, som ”en stor och mäktig kraft” mot den tyska fascismen. Mellan det stalinistiska Ryssland och det nazistiska Tyskland fanns det bara ett val.⁴⁵

Men eftersom Bucharin talade för bolsjevismen och till kommande generationer, ansåg han det lika viktigt att ifrågasätta den officiella myten, stadfäst vid rättegången, att Stalins regim och stalinismen var revolutionens rättmätiga arvingar och höjdpunkt. För att göra det använde han helt enkelt åklagarsidans märkliga terminologi för sina egna syften. ”Enligt min terminologi”, klargjorde han vid flera tillfällen, stod ”antisovjetiskt block”, ”kontrarevolutionär organisation” eller ”kontrarevolutionens krafter” i verkligheten för det gammalbolsjevistikiska partiet eller rörelsen; ”illegala”, ”upproriska” och ”konspiratoriska” handlingar stod för legitim opposition mot Stalin eller blott inofficiella sammankomster.⁴⁶ På det sättet hade han ingen svårighet att visa att den verkliga ”historiska betydelsen” av Stalins utrensning, av vilken rättegången bara var den synliga toppen, var utplånandet av det bolsjevistikiska partiet – ”krossandet av de inhemska kontrarevolutionära krafterna”.⁴⁷

Det var svårare att ange bolsjevismens verkliga ideal och program, eftersom Ulrich och Vysjinskij ständigt avbröt hans utvecklingar in på ”det kriminella blockets ideologiska och politiska ståndpunkt”.⁴⁸ Men Bucharin lyckades ändå: ”på det ekonomiska området, statskapitalism, den välmående enskilde muzjiken, begränsningar av kollektivjordbruken,

⁴³ Ibid, s. 348f, 378, 396, 413, 424, 504, 771. Det finns flera exempel.

⁴⁴ Ibid, s. 125ff, 383, 496f, 769, 771. För Karelin och andra vittnen, se MacLean, aa, s. 66.

⁴⁵ *Case of the Anti-Soviet Bloc*, s. 767, 776ff. Man bör komma ihåg, att många antistalinister och anti-kommunister utomlands instämde i det.

⁴⁶ Se text ibid, s. 128ff, 184, 380.

⁴⁷ Ibid, s. 778.

⁴⁸ Ibid, s. 168, 369f, 381.

utländska koncessioner, uppgivandet av utrikeshandelsmonopolet och som resultat – återupprättandet av kapitalismen i landet”. Vysjinskij omintetgjorde snabbt Bucharins försök ”att klargöra ett begrepp, nämligen, vad menas med återupprättandet av kapitalismen”, men innebörden av det hela var ändå tydligt.⁴⁹ Bucharin personligen och bolsjevikerna i allmänhet hade trott på något slags NEP-liknande övergång till socialismen. En revolution påtvingad ovanifrån, ”den militär-feodala utsugningen av bönderna” och allt som följde på det, det var stalinism, inte bolsjevism eller leninism.

Mot denna bakgrund är det svårförklarligt hur någon som läste skildringarna i dagspressen eller de stenografiska rättegångsprotokollen, som publicerades i omfattande utländska utgåvor, kan ha förbisett dramat kring Bucharins kamp. Stalin och Vysjinskij förstod naturligtvis, att Bucharin hade ”ett system, en taktik” och försökte ge rättegången ”en särskild innebörd”.⁵⁰ Oroade och uppretade av hans ”befängda cirkuskonster” prövade Vysjinskij och Ulrich varje försök att skrämja honom till att följa manuskriptet; vid ett tillfälle hotade de att bringa honom till tystnad fullständigt, om han inte slutade med att ”följa en bestämd taktik ... att gömma sig bakom en flod av ord, spetsfundigheter, att komma med utvecklingar in på filosofins, politikens och teorins områden och så vidare...”⁵¹

Förstahandsskildringar bekräftar eftertryckligt, att Bucharin ”kämpade för sitt rykte inför världen och sin plats i historien”. Vid fyrtionio års ålder, med åldrade ansiktsdrag och det lilla skägget gråtonat, föreföll han ”märkligt lik Lenin” i utseende och sätt.⁵² Han visade öppet sitt förakt för Vysjinskij och ”njöt oerhört av sin stridande roll”; ”han var uppmärksam varje ögonblick och läste från sina anteckningar, som han fört noga under hela rättegången, för ut mot sina anklagare ”med utfall av logik och förakt, som höll domstolen trollbunden”. Sedan Vysjinskij i sitt slutanförande beskrivit honom som ”denna avskyvärda korsning mellan en räv och ett svin”, reste sig Bucharin för att hålla sitt slutanförande inför domstolen. Återigen erkände han anklagelsen mot sig, men sedan ”fortsatte han, denna gång utan att bli avbruten, att riva den i bitar, medan Vysjinskij, utan möjlighet att ingripa, satt illa till mods på sin plats, såg besvärad ut och gäspade demonstrativt”.⁵³ När Bucharin hade slutat, skrev en amerikansk korrespondent:

Mr. Bucharin, som i sina sista ord bara alltför tydligt väntade att dö, var den ende som uppträdde manligt, stolt och nästan trotsigt. Han är den förste av femtiofyra män, som ställts inför domstolen i de senaste tre offentliga förräderirättegångarna, som inte har förnedrat sig själv under de sista timmarna av rättegången...

I hela Mr. Bucharins tal fanns det inte ett spår av svulstighet, fräckhet eller billig retorik. Det var ett lysande anförande, framfört på ett sakligt sätt och han var oerhört övertygande. Han gjorde sitt sista framträdande och sista uttalande på den världsscenen, där han tidigare spelat stora roller; enkelt och intensivt såg han ut som en fullständigt orädd människa som bara ville ge sin egen skildring inför världen.⁵⁴

⁴⁹ Ibid, s. 379, 381f

⁵⁰ Ibid, s. 423, 667.

⁵¹ Ibid, s. 423, 667.

⁵² *New York Times* 8/3 1938; MacLean, aa, s. 62f. Det fanns ett framstående undantag, den amerikanske ambassadören Joseph Davies. Efter att ha ”skilt agnarna från vetet – sanningen från lögnen”, rapporterade han att anklagelserna och bekännelserna var sanna ”utom varje rimligt tvivel”. När kriget började hävdade han, att rättegångarna ”krossade Hitlers femte kolonn i Ryssland”. Joseph E. Davies, *Mission to Moscow* (New York 1941) s. 269, 272. [Finns även i svensk översättning: *På uppdrag i Moskva*, Bonniers 1942 – Red anm]

⁵³ *New York Times*, 8/3 och 13/3 1938; *Case of the Anti-Soviet Bloc*, s. 685; MacLean, aa, s. 74.

⁵⁴ *New York Times* 13/3 1938. Det bör framhållas, att samme korrespondent, Harold Denny, då, även om det inte låter sig förklaras, skrev om rättegångarna: ”i denna allmänna bemärkelse är de inte uppgjorda”. *New York Times* 14/3 1938.

Tre årtionden senare skulle en västspecialist skriva att Bucharins rättegång, ”hur förnedrande den än var i många avseenden, med all rätt kan kallas hans främsta stund”.⁵⁵ Bucharin hoppades att det skulle bli historiens dom; han visste att det inte skulle bli domstolens. Vysjinskijs krav att han och de övriga skulle ”skjutas som galna hundar” upprepades i Pravdas dagliga ledare om rättegången: ”Genom att utan misskund utrota dessa spioner, provokatörer, sabotörer och splittrare, kommer Sovjetlandet att gå ännu snabbare längs den stalinska vägen, den socialistiska kulturen kommer att blomstra ännu rikare, sovjetfolkets liv kommer att bli ännu lyckligare”.⁵⁶ I enlighet därmed sammankallade Ulrich rätten klockan halv fem på eftermiddagen den 13 mars, efter anständiga sex timmars ”överläggningar”, och läste upp domarna: Bucharin, Rykov och de sju övriga ”att skjutas”. Den 15 mars 1938 tillkännagav den sovjetiska regeringen att avrättningarna hade utförts. Genom en bitter ironi överskuggades nyheten om Bucharins död av Hitlers inmarsch i Österrike tre dagar tidigare.⁵⁷

Det finns ingen säker skildring av Bucharins avrättning. Enligt en berättelse som spreds i Moskva ”dog Bucharin och Rykov med förbannelser mot Stalin på sina läppar. Och de dog upprätta – inte krälade på källargolvet böjande om nåd som Zinovjev och Kamenev”.

Vare sig berättelsen är sann eller inte, tröstade den dem inom och utanför Sovjetunionen, som sörjde slutet för Bucharin och den ryska bolsjevismen.⁵⁸

---

⁵⁵ Anonym recensent av Katkovs *The Trial of Bucharin* i *The Times Literary Supplement* 29/1 1970.

⁵⁶ *Case of the Anti-Soviet Bloc*, s. 696 och *Pravda* 10/3 1938.

⁵⁷ *Case of the Anti-Soviet Bloc*, s. 791, 799 och *New York Times* 16/3 1938. Trotskij såg en ”tragisk symbolik” i att rättegången sammanföll med Hitlers Anschluss. *Writings of Leon Trotsky (1937-38)* s. 146. Se också Katkov, aa, s. 183.

⁵⁸ Victor Kravchenko, *I Chose Freedom* (New York 1946) s. 283; Margaret McCarthy, *Generation in Protest* (London 1953) s. 112. [Kravtjenkos bok gavs 1947 ut i svensk översättning under titeln: *Jag valde friheten*]

Brev till en framtida generation partiledare

[Skrivet i februari 1937]

Jag lämnar livet. Jag lägger inte ned mitt huvud för den proletära stridsyxan, som måste vara skoningslös men också moraliskt ren. Jag känner min maktlöshet inför den helvetesmaskin som, förmodligen genom bruk av medeltida metoder, besitter en ofantlig kraft, fabricerar organiserat förtal och agerar djärvt och självsäkert.

Dzerzjinskij finns inte längre i livet. Glömda är tjekans stora traditioner från den tid då revolutionens idé var ledstjärnan för dess handlande, rättfärdigade hårdhet mot fiender och skyddade staten mot varje slag av kontrarevolution. Därför tillvann sig tjekaorganen ett särskilt förtroende, en särskild ära, auktoritet och respekt. I dag är de så kallade NKVD-organen i det stora hela en urartad organisation bestående av idélösa, demoraliserade, välavlönade funktionärer, som utnyttjar tjekans tidigare auktoritet och spelar Stalins sjukliga misstänksamhet (eller något ännu värre) i händerna. Jagande efter ordnar och ära bedriver de sin ruttna verksamhet, för övrigt utan att inse att de samtidigt förintar sig själva, eftersom historien inte tål vittnen till illdåd?

Dessa "mirakulösa" organ kan krossa varje ledamot av centralkommittén och varje partimedlem och förvandla honom till förrädare och terrorist, sabotör och spion. Om Stalin tvivlade på sig själv skulle bekräftelsen komma ögonblickligen.

Ovädersmoln drar ihop sig över partiet. Enbart mitt fullständigt oskyldiga huvud kommer att dra med sig tusentals andra oskyldiga. Det gäller ju att skapa en organisation, en "bucharinsk organisation". I verkligheten existerar den inte i dag, när jag sedan sju år tillbaka inte haft en tillstymmelse till meningsskiljaktigheter med partiet, och den existerade inte ens då, under högeroppositionens år. Rjutins och Uglanovs hemliga organisationer hade jag ingen kännedom om. Rykov, Tomskij och jag framförde våra åsikter öppet.

Jag har tillhört partiet sedan jag var arton år och mitt livs mål och syfte har alltid varit att kämpa för arbetarklassens intressen, för socialismens seger. I dessa dagar publicerar en tidning med det heliga namnet Pravda (Sanningen) det ruttnaste förtal om att jag, Nikolaj Bucharin, skulle ha velat rasera oktoberrevolutionens landvinningar och återinföra kapitalismen. Det är en oerhörd oförskämndhet. I fråga om fräckhet och ansvarslöshet mot folket är det en lögn som bara kan mäta sig med ett påstående i stil med att Nikolaj Romanov (tsar Nikolaus II) skulle ha vigtt sitt liv åt att bekämpa kapitalismen och monarkin och ägnat sig åt att genomföra en proletär revolution.

Om jag vid mer än ett tillfälle misstog mig i fråga om de metoder med vilka socialismen bör byggas må eftervärlden inte döma mig strängare än Vladimir Iljitj Lenin gjorde. Det var första gången vi var på väg mot ett gemensamt mål, på en väg som ännu ingen beträtt. Tiderna och sederna var andra. Pravda hade en debattbilaga, alla diskuterade, sökte vägar, grälade, försonades och gick vidare tillsammans.

Jag vädjar till er, en framtida generation partiledare, som fått historiens uppdrag att reda ut den monstruösa härva av förbrytelser som blir allt väldigare i dessa ohyggliga dagar och som flammor upp och kväver partiet.

Jag vädjar till samtliga partimedlemmar!

Under dessa dagar, som kanske är de sista i mitt liv, är jag förvissad om att den smuts som vräkts över mig förr eller senare oundvikligen kommer att rensas bort.

Jag har aldrig varit någon förrädare. Utan att tveka skulle jag ha kunnat offra mitt eget liv för att rädda Lenins. Jag älskade Kirov, jag hade inga lömska planer mot Stalin.

Jag ber den nya, unga och hederliga generationen partiledare att läsa upp mitt brev på centralkommitténs plenum, rentvå mig och återge mig mitt partimedlemskap.

Kamrater, ni skall veta att också en droppe av mitt blod finns på den fana ni bär på den segerrika vägen till kommunismen.

Brev till Stalin, 10 december 1937

Inledande kommentar

Detta brev är skrivet efter det att Bucharin genomgått en grundlig ”rannsaking” och anklagelsepunkterna är klara, dvs han är preparerad för att spela sin roll i den kommande Moskvarättegången.¹

Den Bucharin som möter oss i brevet framstår som nedbruten man. Med lite kunskaper om bakgrunden och om de metoder som användes för att framtvunga bekännelser, så är det heller inte speciellt svårt att förstå *varför* Bucharin är knäckt.² Vi vet nu att Bucharin stod emot, dvs vägrade ”erkänna”, i 3 månader, men att han sedan började ”samarbeta”. Bucharin kapitulerade dock aldrig fullständigt: Ända till slutet vägrade han att spela den roll som man egentligen hade utsett åt honom: Han erkände sig i abstrakt, principiell mening ”politiskt ansvarig” för alla brott, men förnekade alla *konkreta* brott – för detaljer om detta, se utdraget ur Cohens bok ovan och Bucharins slutanförande vid rättegången nedan.

I sitt brev till Stalin bedyrar Bucharin att han är oskyldig till de brott han anklagas för, samtidigt som han lovar att stå för sina ”erkännanden” under rättegången. Samtidigt gör han servila, närmast patetiska försök att blidka Stalin, han ber för sitt liv, och i ett närmast groteskt avsnitt erbjuder han sig att åka till USA, för att bekämpa ... trotskismen!!!...

Bucharin resonerar också kring frågan om utrensningarna som sådana, om deras plats i historien och försöker finna en positiv mening i att offras i detta cyniska spel: Han hoppas att det i slutändan trots allt ska komma något gott ur detta, men han har sina tvivel.

I slutet av brevet väddar Bucharin om att hans ”filosofiska arbete”, ska räddas för eftervärlden – Bucharin syftar här på åtminstone en av de fyra böcker som han skrev i fängelset. Bucharin återkommer mer utförligt till dessa hans ”fängelsearbeten” i det brev till hustrun som följer efter Stalin-brevet nedan.

Stalin-brevet ³

Mycket hemligt [*ves 'ma sekretno*]

Personligt

Anhåller att ingen får *läsa* detta brev utan J V Stalins uttalade tillstånd.

Till: J V Stalin. 7 sidor + 7 sidor anteckningar.⁴

Josef Vissarionovitj:

Detta är kanske det sista brev jag skriver till dig innan min död. Det är därför jag ber dig om tillåtelse att jag, trots att jag är fängslad, får skriva detta brev utan att tillgripa officiellt språk [*ofitsial'sjtjina*], än mer som jag skriver brevet enbart till dig: själva faktum att det existerar eller ej kommer helt att ligga i dina händer.

¹ Brevet finns i engelsk översättning i Getty and Naumov: *The Road to Terror* (sid. 556-560). Det är denna version som använts för vår svenska översättning.

² Om de metoder som användes för att framtvunga bekännelser, se Kenth-Åke Andersson artikel [Om Moskvarättegångarna](#), ur ”Lögnens renässans”, samt det rikliga materialet som finns på marxistarkiv.se om Slånsky-rättegången i Tjeckoslovakien (bl a Arthur Londons bok [Bekännelsen](#) som också filmades med Costa Gavras som regissör).

³ *Istotjnik*, 1993/0, 23-25. Alla kursiveringar är Bucharins egna. I hela brevet tilltalar Bucharin Stalin med den förtroliga termen *ty*.

⁴ Anteckningarna har inte återfunnits i arkiven.

Jag har kommit till sista sidan i mitt drama och kanske i mitt liv. Jag våndades innan jag tog fram penna och papper – när jag skriver detta ryser jag i hela kroppen av oro och av tusen känslor som river i mig, och jag kan nästan inte behärska mig. Men just på grund av att jag har så lite tid kvar vill jag *ta avsked* av dig på förhand, innan det är för sent, innan min hand slutar skriva, innan mina ögon sluts, medan min hjärna fortfarande fungerar.

För att undvika alla missförstånd vill jag ända från början säga att vad *världen i stort* (samhället) anbelangar: a) har jag inte för avsikt att ta tillbaka något som jag skrivit ner [erkänt], b) har jag i *denna* mening inte för avsikt att be dig eller vädja till dig om något som kan ändra den riktning mitt fall har. Jag skriver detta som din *personliga* information. Jag kan inte lämna detta liv utan att skriva dig dessa sista rader – därför att jag lider helveteskval som du bör känna till.

1) På den avgrundens rand varifrån det inte finns någon återvändo, i väntan på döden, säger jag till dig på hedersord, att jag är oskyldig till de brott jag erkände under utredningen.

2) När jag – så gott jag kan – ser tillbaka på allt jag kan minnas, kan jag bara tillägga följande observationer till det jag redan sagt vid plenarmötet:

- a) Jag hörde en gång någon säga att någon hade skrikit något. Jag tror nog att det var Kuzmin, men jag hade aldrig lagt någon särskild betydelse vid det – det hade aldrig ens slagit mig.
- b) Aichenvald sade till mig i förbigående, *post factum* när vi var ute och promenerade, om konferensen som jag *inte visste något* om (inte heller kände jag till Rjutin-plattformen) ("gänget hade träffats, och det lästes en rapport") – eller något åt det hållet. Och ja, jag dolde detta faktum, eftersom jag tyckte synd om "gänget".
- c) Jag var också skyldig till dubbelspel 1932 i relationerna till mina "anhängare". Jag trodde verkligen att jag på så sätt skulle *vinna tillbaka dem helt och hållet till partiet*. Annars hade jag fjärrmat dem från partiet. Det var allt. Med detta rentvår jag *fullständigt* mitt samvete. *Resten ägde antingen aldrig rum, eller, om det gjorde det, hade jag ingen som helst aning om det.*

Så vid plenarmötet sade jag sanningen och *inget annat än sanningen*, men ingen trodde mig. Och här och nu talar jag absolut sanning: alla de senaste åren har jag ärligt och uppriktigt genomfört partilinjen och har lärt mig att på ett vist sätt hålla av och älska dig.

3) Jag hade ingen annan "utväg" än att bekräfta andras anklagelser och vittnesmål och närmare utveckla dem. Annars skulle det ha visat sig att jag inte hade blivit "oskadliggjord".

4) Frånsett yttre faktorer och frånsett argument #3 ovan, har jag mer eller mindre utarbetat följande uppfattning om vad som händer i vårt land:

Det finns något *stort och djärvt i den politiska tanken* på en allmän utrensning. Den är a) knuten till förkrigssituationen och b) knuten till övergången till demokrati. Utrensningen omfattar 1) skyldiga, 2) misstänkta personer, och 3) potentiellt misstänkta personer. Denna uppgift kunde inte ha skötts utan mig. Vissa neutraliseras på ett sätt, andra på ett annat sätt och en tredje grupp på ytterligare ett annat sätt. Garantin för allt detta är faktum att människor oundvikligen talar om varandra, och i och med det väcker de en *allt större* misstro mot varann. (Jag bedömer detta efter egna erfarenheter. Hur jag rasade mot Radek, som hade smutskastat mig, och sedan följde jag själv i hans spår...) På detta sätt skaffar sig ledningen en *fullständig garanti* för sig själv.

Tro för guds skull inte att jag här uttrycker något klander, ens i mina innersta tankar. Jag är inte född igår. Jag vet alltför väl att *stora* planer, *stora* idéer, och *stora* intressen har företräde

över allting annat, och jag vet att det vore småsint av mig att *jämställa* frågan om min person med de *universellt-historiska* uppgifter som först och främst vilar på dina axlar. Men det är här jag känner min *största* vända och står inför min största, plågsamma paradox.

5) Om jag var absolut säker på att dina tankar följde just denna bana, skulle jag känna mig mycket lugnare. Nå, än sen då! Om det måste vara så, så må det bli så! Men tro mig, mitt hjärta brister när jag tänker på att du kanske *tror* att jag är skyldig till dessa brott och att du djupt i ditt hjärta *själv* tror att jag verkligen är skyldig till alla dessa fador. Vad skulle det betyda *i så fall*? Skulle det visa sig att jag har hjälpt till att beröva [partiet] på många personer (till att börja med mig själv!) – det vill säga att jag med berätt mod begått en *illgärning*?! I så fall kunde en sådan handling aldrig rättfärdigas. Jag är alldeles yr av förvirring, och det känns som om jag skriker det högsta jag kan. Det känns som om jag slår huvudet i väggen: för *i så fall* har jag orsakat andras död. Vad skall jag göra? Vad skall jag göra?

6) Jag hyser inte ett uns av agg mot någon, och inte heller är jag bitter. Jag är inte kristen. Men jag har förvisso mina funderingar. Jag tror att jag straffas för de år när jag verkligen drev en kampanj.⁵ Och om du verkligen vill veta, är jag mer än något annat betryckt av ett faktum, som du kanske har glömt: en gång, mest sannolikt på sommaren 1928, var jag hemma hos dig, och du sade till mig: ”Vet du varför jag betraktar dig som min vän? Du kan väl trots allt inte smida ränker, eller hur?” Och jag sade: ”Nej, det kan jag inte.” Vid den tidpunkten hängde jag ihop med Kamenev (”första träffen”).⁶ Tro det eller ej, men *detta* faktum gör sig gällande i mitt sinne på samma sätt som arvssynden gör för en jude [*sic*]. Oh Gud, vilket barn jag var! Vilken däre! Och nu får jag betala med min ära och mitt liv. Förlåt mig för *detta*, Koba. Jag gråter medan jag skriver. Jag behöver ingenting längre, och du vet säkert själv att jag troligen förvärrar min situation genom att tillåta mig att skriva allt *detta*. Men jag kan bara inte, jag kan helt enkelt inte hålla tyst. Jag måste ge dig mitt slutliga ”farväl”.⁷ Det är därför jag inte hyser agg mot någon, inte mot [parti- och stats-] ledningen eller utredarna eller någon mitt emellan. Jag ber om din förlåtelse, även om jag redan straffats så mycket att allting fördunklats kring mig, och mörkret har sänkt sig över mig.

7) När jag hallucinerade såg jag dig flera gånger, och en gång såg jag Nadezjda Sergejevna.⁸ Hon gick fram till mig och sade: ”Vad har de gjort med dig, Nikolaj Ivanovitj? Jag skall säga till Josef att utverka din frihet.” Detta var så verkligt för mig att jag höll på att skriva dig ett brev för att be dig att... utverka min frihet! I mitt sinne hade verklighet och drömmar alldeles blandats ihop. Jag vet att Nadezjda Sergejevna aldrig skulle ha trott att jag hyst några elaka tankar mot dig, och inte för inte skapade mitt eländiga undermedvetna denna villfarelse i mig. Vi talades vid i timmar du och jag... Oh, Herre, om det bara fanns någon apparat som gjorde det möjligt för dig att se min hudflängda och uppfläkta själ! Om du bara kunde se hur fäst jag är vid dig, både till kropp och själ, till skillnad från vissa personer som Stetskij eller Tal.⁹ Nå, nog med ”psykologi” – förlåt mig. Ingen ängel kommer att uppenbara sig nu för att ta svärdet ur Abrahams hand. Mitt slutgiltiga öde skall fullbordas.

8) Tillåt mig slutligen att gå vidare till mina sista mindre önskemål.

- a) Det vore tusen gången enklare för mig *att dö* än att gå igenom den kommande rättgång: jag vet helt enkelt inte hur jag skall kunna kontrollera mig – du känner till vem jag är: jag är varken fiende till partiet eller till Sovjetunionen, och jag kommer att göra allt i min makt [för att tjäna partiets sak], men under sådana förhållanden är min styrka

⁵ Mot partilinjens? (Engelske övers anm)

⁶ Syftar bildligt på en politisk romans.

⁷ *Prosti* kan betyda både ”farväl” och ”förlåt mig”.

⁸ Stalins framlidna hustru.

⁹ Tjänstemän i partiets pressavdelning som vittnade mot Bucharin när han ledde *Izvestija*.

minimal och starka känslor stiger i min själ. Jag ber på mina bara knän, glömmer all skam och stolthet, och ber dig att inte tvinga mig att gå igenom den [rättegången]. Men det är troligen redan omöjligt. Jag ber dig att om möjligt låta mig dö innan rättegången. Jag känner naturligtvis till hur strängt du betraktar sådana saker.

- b) Om jag skulle bli dömd till döden ber jag dig på förhand enträget, jag bönfäller dig på allt du håller kärt, att jag inte skall bli skjuten. Låt mig istället få dricka gift i min cell. (Låt mig få morfin så att jag kan somna och aldrig mer vakna upp.) För mig är detta ytterst viktigt. Jag vet inte vilka ord jag skall uppbringa för att bönfälla dig att erbjuda mig detta som en akt av välgärning. Det kommer ju trots allt inte att betyda något politiskt, och dessutom kommer ingen att få reda på något om det. Men låt mig tillbringa mina sista ögonblick så som jag önskar. Ha medlidande med mig! Säkerligen förstår du – så väl som du känner mig. Ibland kan jag titta döden rakt i ansiktet, precis som jag mycket väl vet att jag är förmögen till modiga handlingar. Andra gånger är jag så förvirrad att jag tappar all kraft. Så om straffet blir döden, låt mig få en kopp morfin. Jag *tigger och ber dig*....
- c) Jag ber dig att jag skall få ta avsked av min hustru och min son. Jag behöver inte säga farväl till min dotter. Jag tycker synd om henne. Det skulle vara alltför smärtsamt för henne. Det skulle också vara alltför smärtsamt för Nadja¹⁰ och min fader. Anjuta¹¹ å andra sidan, är ung. Hon kommer att klara det. Jag skulle vilja växla några sista ord med henne. Jag skulle vilja ha tillåtelse att träffa henne *före* rättegången. Mina argument för det är följande: om min familj ser vad jag *erkänner*, kanske de kan begå självmord av ren överraskning. Jag måste på något sätt förbereda dem för det. För mig förefaller det vara i falllets och dess officiella tolknings intressen.
- d) Om¹², tvärt emot vad jag tror, mitt liv skulle sparas, anhåller jag (även om jag först skulle vilja diskutera det med min hustru) om följande:

*) Att jag skall landsförvisas till USA i x antal år. Mina argument för det är: jag skulle själv föra en kampanj [för] rättegångarna, jag skulle strida på liv och död mot Trotskij, jag skulle vinna över stora delar av den vacklande intelligentsian, jag skulle i själva verket bli Anti-Trotskij, och skulle genomföra detta uppdrag på ett stort sätt och förvisso med stor entusiasm. Du skulle kunna skicka med mig en hög säkerhetsofficer [från tjecken], och som ytterligare försäkring skulle du kunna behålla min hustru här i sex månader till jag har bevisat att jag verkligen slår Trotskij och Co på käften, etc.

***) Men om du hyser de minsta tvivel, landsförvisa mig då till ett läger i *Petjora* eller *Kolyma*, till och med i 25 år. Där skulle jag kunna starta: ett universitet, ett museum för den lokala kulturen, tekniska stationer, och så vidare, institut, ett konstgalleri, ett etnografiskt museum, ett zoologiskt och botaniskt museum, en tidning eller tidskrift för lägret.

Kort sagt slå mig ner där för resten av mina dagar, och genomföra ett kulturellt pionjärsarbete och initiativrikt arbete.

Hursomhelst slår jag fast att skulle arbeta som en dynamo varhelst jag skulle bli skickad.

Men, för att säga som det är, har jag inte stora förhoppningar om det, eftersom själva det faktum att direktiven från februariplenomet har förändrats talar för sig själv (och jag ser alltför väl att allt talar för att en rättegång kommer att äga rum vilken dag som helst).

¹⁰ Bucharins första hustru.

¹¹ Bucharins dåvarande hustru.

¹² Efter det inledande "Om" hade Bucharin strukit över orden "ni har bestämt på förhand". Ur Yu. Murins bifogade noter.

Och detta verkar vara mina sista önskemål (en sak till: mitt *filosofiska arbete* som blir kvar efter mig – jag har gjort en hel del användbart arbete där).

Josef Vissarionovitj! Med mig har du förlorat en av dina mest kunniga generaler, en som verkligen är dig hängiven. Men allt detta tillhör det förgångna. Jag minns att Marx skrev att Alexander den förste till ingen nytta förlorade en stor hjälpare i Barclay de Tolly, sedan den senare anklagats för förräderi. Det känns bittert att reflektera över allt detta. Men jag förbereder mig mentalt för att lämna denna jämmerdal, och inom mig hyser jag bara en stor och gränslös kärlek till alla er, till partiet och till saken. Jag gör allt som är mänskligt möjligt och omöjligt. Jag har skrivit om allt detta till dig. Jag har satt streck på alla t och punkt över alla i. Jag har gjort detta *på förhand*, eftersom jag inte har en aning om vilket tillstånd jag kommer att befinna mig i imorgon och i övermorgon, etc. Eftersom jag är neurasteniker kanske jag kommer att vara så helt apatisk att jag inte kommer att kunna röra ett finger.

Men nu skriver jag, trots huvudvärk och tårar i ögonen. Nu är mitt samvete rent inför dig, Koba. Jag ber en sista gång om förlåtelse (endast i ditt hjärta, inte på andra sätt). Av denna orsak omfamnar jag dig i mitt sinne. Farväl för evigt och minns med vänlighet din djupt olycklige

N Bucharin 10 december 1937

Översättning: Göran Källqvist.

Brev till Anna Michajlovna Larina

[Av alla de brev Bucharin skrev till sin hustru, Anna Michajlovna Larina, från fängelset är nedanstående det enda som återfanns. När det slutligen hittades var det en känslomässig upprivande erfarenhet för Anna, och för oss var det ett avgörande bevis på att han hade skrivit fyra manuskript i Lubjanka. – S. F. Cohen]

Kära, rara Anusjka, min älskling!

Jag skrev till dig strax innan rättegången, och jag skriver till dig nu i ett bestämt syfte, som jag understryker tre gånger: oavsett vad du läser, oavsett vad du hör, oavsett hur fruktansvärda saker det må vara, oavsett vad som sägs eller vad jag säger – uthärda *allting* modigt och lugnt. Förbered familjen. Hjälp allihop. Jag är orolig för dig och de andra, men mest av allt för dig. Hys inte agg för någonting. Kom ihåg att Sovjetunionens stora sak lever vidare, och *det* är det viktigaste. I jämförelse med det är ett personligt öde flyktigt och ynkligt. En svår prövning väntar dig. Jag vädjar till dig, min käreasta, att uppbåda all din styrka, att spänna ditt hjärtas strängar, men låt dem inte *brista*.

Tala inte oförsiktigt med någon om någonting. Du kommer att förstå min ståndpunkt. Du är den person som står närmast mig, som är mig kärast, bara du. I namn av allt gott som vi har delat, ber jag dig att använda all din styrka och ditt humör för att hjälpa dig och familjen att *hålla ut* under denna fruktansvärda period. Jag tror att far och Nadja inte bör *läsa tidningarna* under de aktuella dagarna: låt det vara *som om de sover*. Men du vet bäst vad som bör göras och sägas för att det inte ska bli en oväntad och förfärlig chock. Jag ber dig om detta, och tro mig när jag säger att jag har kommit fram till det efter svåra plågor, och att större och mer betydelsefulla intressen fordrar det. Du vet hur svårt det är för mig att skriva detta brev, men det är min starka övertygelse att jag måste göra på detta sätt. Det är den viktigaste, grundläggande och avgörande faktorn. Gör som jag ber dig och behåll behärskningen – var *som en sten*, en staty.

Jag är mycket orolig för DIG, och om de låter DIG skriva till mig eller skicka mig några lugnande ord om det jag har skrivit ovan, då skulle DENNA tyngd falla lite från min själ. Jag ber dig att göra det, jag bönfäller dig, min käraste vän.

Min andra önskan är oändligt mycket mindre, men viktig för mig personligen. Du kommer att få tre manuskript:

- a) ett stort filosofiskt verk på 310 sidor (*Filosofiska arabesker*);¹
- b) en liten bok med dikter;²
- c) de sju första kapitlen i en roman.³

Du ska göra tre kopior av var och en av dem. Far kan hjälpa dig att hyfsa till dikterna och romanen. (Jag bifogar en *plan* till dikterna. På ytan kan de verka förvirrande, men de går att förstå – varje dikt ska tryckas på en separat sida.)

Det viktigaste är att det filosofiska verket inte försvinner. Jag har arbetat med det länge och har lagt ner mycket kraft på det. I jämförelse med mina tidigare skrifter är det ett mycket *moget* verk, och till skillnad från dem är det helt igenom *dialektiskt*.

¹ Finns utgiven på engelska under titeln *Philosophical Arabesques*, Monthly Review Press, 2005 – MF

² Finns ej översatt till engelska vad jag vet – MF

³ Detta är en ofullbordad självbiografisk roman, som finns utgiven på engelska under titeln *How it All Began*, Columbia University Press, 1998 – MF

Det finns också en annan bok (*Den kapitalistiska kulturens kris och socialismen*), vars första del jag skrev medan jag var hemma. Försök att *rädda* den. Jag har den inte här – det vore synd om den försvann.⁴

Om du får manuskripten (många av dikterna har att göra med *dig*, och du kommer att märka hur nära dig jag känner mig i dem), och om du får lov att skriva mig några rader eller ord, *så glöm inte att nämna mina manuskript*.

Det är inte passande att säga mer om mina känslor för dig nu. Men du kan läsa mellan raderna hur mycket och hur djupt jag älskar dig. Hjälp mig genom att uppfylla min första önskan under den mycket svåra tid som väntar mig. Oavsett vad som händer och oavsett utgången av rättegången, så kommer jag att träffa dig efteråt och kunna kyssa dina händer.

Farväl, min älskade.

Din Kolka. 15 januari 1938

PS Jag har det lilla fotografiet på dig och den lille. Kyss Kurka från mig. Det är bra att han inte kan läsa. Jag är också väldigt orolig för min dotter. Säg ett ord eller två om vår son – pojken måste ha vuxit, och han känner inte mig. Krama och kyss honom från mig.

Översättning: *Göran Källqvist*

---

⁴ Den del av detta arbete som Bucharin författade i fängelset finns i engelsk översättning under titeln *The Prison Manuscripts: Socialism and Its Culture*, Seagull Books 2007. Den första delen, som han skrev innan han fängslades, är ej återfunnen. – MF

Anklagelseakten vid 1938 års Moskvarättegång

För att visa på karaktären av *rättegången mot "Högerns och Trotskisternas block"* följer här några utdrag ur anklagelseakten mot Bucharin & Co (tonvikten har lagts på avsnitt som specifikt gäller Bucharin och som Bucharin kommenterar inför rätta).¹

Medlemmarna i 'högerns och trotskisternas block', vilka icke hade något stöd i Sovjetunionen, satte, i kampen mot den socialistiska samhälls- och statsordningen i Sovjetunionen och för övertagandet av makten, uteslutande sitt hopp till den väpnade hjälpen från de utländska angriparna, vilka lovat hjälpa de sammansvurna under förutsättning av att man genomförde sönderstyckandet av Sovjetunionen och avskiljandet från Sovjetunionen av Ukraina, kustområdet i Fjärran Östern, Vitryssland, de mellanasiatiska republikerna, Georgien, Armenien och Azerbajdzjan. En dylik överenskommelse underlättades därigenom, att många ledande medlemmar av denna sammansvärjning sedan lång tid var agenter för utländska maktens spionage, och under loppet av flera år har utövat spioneri till förmån för dessa.

Detta gäller framför allt sammansvärjningens inspiratör – folkfienden *Trotskij*. Hans förbindelse med Gestapo bevisades fullständigt under processerna mot Trotskij-Zinovjevvs terroristiska centrum 1936 och mot det sovjetfientliga trotskistiska centrum i januari 1937. Under förundersökningen har det konstaterats, att Trotskij stod i förbindelse med den tyska spionagetjänsten redan sedan 1921 och med den engelska Intelligence Service sedan 1926.

...

Ledarna för "Högerns och trotskisternas block", däribland *Rykov*, *Bucharin* m. fl., var fullkomligt informerade om sina medsammansvurnas spioneriförbindelser och uppmuntrade med alla medel en utvidgning av dessa förbindelser.

Överenskommelsen med det utländska spionaget underlättades även därigenom, att en del av de anklagade varit provokatörer och agenter i den tsaristiska ochranans tjänst.

...

Den anklagade Bucharin var informerad om L. Trotskijs förhandlingar med de tyska fascisterna och förberedde på samma sätt som L. Trotskij Sovjetunionens nederlag och avskiljandet av Ukraina, Vitryssland, kustområdet i Fjärran Östern, Georgien, Armenien, Azerbajdzjan och de mellanasiatiska republikerna.

...

Genom undersökningen har konstaterats, att även mordet på Kirov utfördes på order av högertrotskisternas block.

...

Rannsakingen har även avslöjat, att Gorkij, Mensjinskij och Kuibysjev fallit offer för terrordåd, som utförts på order av det "förenade centrum" och "högerns och trotskisternas block".

...

Genom undersökningen konstaterades, att redan 1918, omedelbart efter oktoberrevolutionen, i perioden, då freden i Brest-Litovsk ingicks, Bucharin och hans grupp av s. k. "vänster"-kommunister och Trotskij jämte sin grupp gemensamt med "vänster"-socialrevolutionärer organiserade en sammansvärjning mot Lenin i egenskap av ledare för sovjetregeringen. Bucharin och andra sammansvurna syftade till, vilket framgår av undersökningsmaterialet, att bryta freden i Brest-Litovsk, störta sovjetregeringen, häkta och mörda Lenin, Stalin och Sverdlov och bilda en ny regering av Bucharinanhängare, vilka då för tiden kallade sig "vänster"-kommunister för att dölja sig, av trotskister och "vänster"-socialrevolutionärer....

¹ Hela anklagelseakten finns på marxistarkiv.se: [Anklagelseakter, 1938 års rättegång](#).

Bucharins slutanförelse vid Moskvarättegången 1938

Eftermiddagssammanträdet den 12 mars

Bucharin: Medborgare ordförande och medborgare domare. Jag är fullkomligt överens med medborgare åklagaren om betydelsen av denna rättegång, där man avslöjade de gemena brott som ”högerens och trotskisternas block” begick, för vilket jag var en av ledarna och vars verksamhet jag bär ansvaret för.

Denna rättegång är den sista i en rad av rättegångar, och den har avslöjat brotten och de förrädiska aktiviteterna, den har avslöjat den historiska innebörden och grunden till vår kamp mot partiet och sovjetregeringen.

Jag har suttit i fängelse under mer än ett år, och vet därför inte vad som händer i världen. Men att döma av de brottstycken av det verkliga livet som ibland nådde mig av en ren slump, så inser, känner och förstår jag att de intressen som vi så kriminellt förrådade går in i en ny jättelik utvecklingsfas, och nu framstår som den internationellt proletära periodens stora och mäktiga faktor på den internationella scenen.

Vi, de anklagade, sitter på andra sidan av en skiljevägg, och denna skiljevägg skiljer oss från er, medborgare domare. Vi befann oss i kontrarevolutionens avskyvärda led, vi blev förrädare mot det socialistiska fosterlandet.

Som svar på frågan från medborgare presidenten om jag var skyldig, svarade jag redan i rättegångens början med en bekännelse.

Som svar på frågan från medborgare presidenten om jag bekräftade det vittnesmål som jag hade avgivit, svarade jag att jag bekräftade det helt och fullt.

När jag i slutet av den preliminära undersökningen inkallades till förhör hos statsåklagaren, som hade tillgång till hela utredningsmaterialet, sammanfattade han det så här (Band 5, s 114, 1 december 1937):

Fråga: Var du medlem i högerens kontrarevolutionära organisation? Jag svarade: ja, det erkänner jag.

Andra frågan: Erkänner du att centrum för den antisovjetiska organisation som du är medlem i inlät sig på kontrarevolutionär verksamhet och hade som mål att med våld störta partiledningen och regeringen? Jag svarade: ja, det erkänner jag.

Tredje frågan: Erkänner du att detta centrum inlät sig på terroristiska aktiviteter, organiserade kulakuppror och förberedde vitgardistiska kulakuppror mot partiledningen och sovjetmakten? Jag svarade: det är sant

Fjärde frågan: Erkänner du att du är skyldig till förräderi, i form av förberedelser av en sammansvärjning vars mål var en statskupp. Jag svarade: ja, det är också sant.

Inför rätten erkände jag och erkänner jag fortfarande min skuld för de brott som jag begick och för vilka jag i slutet av den preliminära undersökningen anklagades av medborgare statsåklagaren på grundval av det utredningsmaterial som är i åklagarens ägo. Jag förkunnade också inför rätten, och jag betonar och upprepar det nu, att jag betraktar mig politiskt ansvarig för alla de brott som har begåtts av ”högerens och trotskisternas block”.

Jag har förtjänat det allra hårdaste straff, och jag håller med medborgare statsåklagaren, som flera gånger upprepade att jag närmar mig slutet av mitt liv.

Men jag anser det vara min rätt att tillbakavisa vissa anklagelser som framfördes: a) i den skriftliga anklagelseakten, b) under rättegångsförhandlingarna, och c) i medborgare statsåklagarens huvudanförande.

Jag anser det nödvändigt att nämna att medborgare statsåklagaren i sitt förhör på ett mycket kategoriskt sätt förkunnade att jag, som en av de anklagade, inte fick erkänna mer än vad jag hade erkänt och att jag inte fick hitta på fakta som inte hade hänt, och han krävde att hans uttalande skulle föras till protokollet.

Jag upprepar än en gång: jag är skyldig till förräderi mot det socialistiska fosterlandet, det mest avskyvärda av alla brott, för att ha organiserat kulakuppror, förberett terroristiska aktioner och för att tillhöra en underjordisk sovjetfientlig organisation. Jag erkänner mig vidare skyldig till att ha organiserat en sammansvärjning för en "palatskupp". Detta bevisar för övrigt att medborgare statsåklagaren hade fel i de delar av sitt tal där han gör gällande att jag intog en rent teoretisk inställning, en filosofisk inställning och så vidare. Ovanstående saker är till sitt väsen djupt praktiska spørsmål. Jag sa, och upprepar nu, att jag var ledare och inte bara ett kugghjul i de kontrarevolutionära angelägenheterna. Av detta följer som alla kommer att förstå, att det fanns många specifika saker som jag inte kunde känna till, och som jag faktiskt inte kände till, men det befriar mig inte från mitt ansvar.

Jag erkänner att jag både politiskt och juridiskt är ansvarig för den defaitistiska inriktningen, ty den var faktiskt förhärskande i "högerns och trotskisternas block". Men jag försäkrar:

- a) att jag personligen inte intog denna ståndpunkt;
- b) att orden om att öppna fronten inte yttrades av mig, utan var ett eko från mitt samtal med Tomskij;
- c) jag upprepar: när Rykov första gången hörde dessa ord, så var de ett eko från mitt samtal med Tomskij.

Men jag betraktar mig ansvarig för ett svårt och avskyvärt brott mot det socialistiska fosterlandet och hela det internationella proletariatet. Jag anser mig dessutom både politiskt och juridiskt ansvarig för sabotageverksamhet, även om jag inte för egen del minns att jag har givit direktiv om sabotage. Jag talade inte om det. Vid ett tillfälle talade jag uppskattande om denna fråga med Grinko. Redan i mitt vittnesmål nämnde jag att jag en gång hade sagt till Radek att jag inte ansåg denna kampform vara särskilt ändamålsenlig. Ändå gör medborgare statsåklagaren gällande att jag var ledare för sabotageverksamheten.

Medborgare statsåklagaren förklarade i sitt huvudanförande att ett band brottslingar kan genomföra rån på olika ställen, men att de ändå är ansvariga för varandra. Det är sant, men för att bli ett band måste medlemmarna i förbrytarbandet känna varandra och stå i mer eller mindre nära kontakt med varandra. Ändå kände jag inte till Sjarangovitjs namn förrän jag såg det i anklagelseakten, och jag träffade honom först här i rättssalen. Jag fick reda på Maximovs existens först här, jag har aldrig mött Pletnev, jag har aldrig träffat Kazakov, jag har aldrig diskuterat kontrarevolutionära frågor med Rakovskij, jag har aldrig talat med Rosengoltz om detta ämne, jag har aldrig talat med Zelenskij om det, jag har aldrig någonsin talat med Bulanov, och så vidare. För övrigt frågade inte åklagaren en enda fråga om dessa personer.

"Högerns och trotskisternas block" är först och främst ett block mellan högern och trotskisterna. Hur skulle det då överhuvudtaget kunna omfatta till exempel Levin, som här i rättssalen uppgav att han än idag inte vet vad en mensjevnik är? Hur skulle det kunna omfatta Pletnev, Kazakov och andra?

Följaktligen är de anklagade i blocket inte en grupp. De är medbrottslingar i en sammansvärjning längs vissa linjer, men de är inte en grupp i ordets egentliga och juridiska mening.

Samtliga anklagade var på ett eller annat sätt lierade med ”högerns och trotskisternas block”, vissa av dem var också lierade med underrättelsetjänster, men det är allt. Det ger emellertid ingen grund för att hävda att denna grupp är ”högerns och trotskisternas block”.

För det andra uppstod ”högerns och trotskisternas block”, som verkligen fanns och som krossades av folkkommissariatet för inrikes angelägenheter, historiskt. Det existerade verkligen fram tills det krossades av folkkommissariatet för inrikes angelägenheter. Det uppstod historiskt. Jag har vittnat om att jag talade med Kamenev så tidigt som 1928, under Kominterns sjätte kongress, det Komintern som jag då var ordförande för.

Hur kan man då påstå att blocket organiserades efter instruktioner från de fascistiska underrättelsetjänsterna? Det var ju 1928! För övrigt var jag vid denna tidpunkt mycket nära att dödas av en agent från det polska ”Defensiva”, ett faktum som alla som stod nära partiledningen är mycket väl medvetna om.

För det tredje förnekar jag kategoriskt att jag stod i förbindelse med utländska underrättelsetjänster, att de styrde mig och att jag handlade i enlighet med deras önsknings.

Medborgare åklagaren hävdar att jag var en av de viktigaste organisatörerna av spioneriet, jämbördig med Rykov. Vilka bevis finns det för det? Sjarangovitjs utsagor, en person vars existens jag inte ens hade hört talas om innan jag läste anklagelseakten.

Jag fick en avskrift av Sjarangovitjs vittnesmål, och utifrån detta verkar det som om jag utarbetade de praktiska sabotageplanerna.

Sjarangovitj: Sluta ljuga, om också bara en gång i ditt liv. Du ljuger till och med nu inför rätten.

Ordföranden [Ulrich]: Anklagade Sjarangovitj, avbryt inte.

Sjarangovitj: Jag kunde inte behärska mig.

Bucharin: Ta Ivanov. Om hans vittnesmål kan jag allmänt sett säga följande: vissa personer, som förr i tiden stod i förbindelse med Ochranan, vittnade om att de hade beslutat sig för att föra kamp mot sovjetmakten av rädsla för att bli avslöjade, och att de därför anslöt sig till högern, den underjordiska organisationen, som inriktade sig på terrorism. Men var finns logiken bakom det? Verkligen en bra logik. Av rädsla för att bli avslöjade gick de med i en terroristisk organisation, där de riskerade att bli avslöjade redan nästa dag. Det är svårt att tänka sig, åtminstone kan inte jag tänka mig det. Men medborgare åklagaren trodde dem, trots att det inte alls låter övertygande.

Chodjajev påstår att jag rekommenderade honom att kontakta den lokala brittiska agenten, och Ikramov säger att jag sa till honom att Turkestan skulle vara en läckerbit för England. I verkligheten var det absolut inte så. Jag sa till Chodjajev att vi skulle utnyttja motsättningarna mellan de imperialistiska makterna, och i oklar form stödde jag tanken på Turkestans självständighet. Jag sa inte ett ord om några lokala agenter. Medborgare åklagaren frågade: men träffade du Chodjajev. Det gjorde jag. Var det i Tasjkent? Det var i Tasjkent. Talade du med honom om politik? Om politik. Det betyder att du talade om den lokala agenten. Flera gånger drog han sådana slutsatser, och när jag protesterade mot dem anklagade medborgare åklagaren mig för att inte berätta sanningen, för att försöka slingra mig ur den, för att vilja dölja sanningen och så vidare. Och i detta stöddes han av ett antal av mina medanklagade. Men på mig förefaller det som om logiken i detta fall är helt på min sida. Utifrån detta material förkunnade medborgare statsåklagaren att alla spionförbindelser gick via Rykov och Bucharin. Medborgare åklagarens tal innehöll hänvisningar till två japanska tidningar. Men varför måste dessa artiklar syfta just på mig och högern?

Jag medger dock att jag är skyldig till den fega och lömska planen att stycka upp Sovjetunionen, ty Trotskij förhandlade om territoriella eftergifter, och jag var i förbund med trotskisterna. Det är ett faktum och jag erkänner det.

Jag förnekar kategoriskt varje medverkan i mordet på Kirov, Menzjinskij, Kujbysjev, Gorkij och Maxim Pesjkov. Enligt Jagodas utsaga mördades Kirov efter ett beslut i "högerns och trotskisternas block". Jag känner inte till någonting om det. Men det som medborgare åklagaren kallar logik hjälper oss här att se den faktiska innebörden. Han frågar om Bucharin och Rykov kunde ha varit passiva inför dessa mord, och han svarade att de inte bara kunde ha stått och tittat på eftersom de kände till dem. Men att inte vara passiva och känna till är samma sak. Detta är vad som i elementär logik kallas tautologi, det vill säga man accepterar det som fortfarande måste bevisas som redan bevisat. Men vilken är den verkliga förklaringen? Man skulle kunna säga: hur förklarar du dessa fakta, din förbrytare? Kan du förneka att den ena eller andra delen tog ett beslut tog med Jenukidzes och Jagodas vetskap, eller förnekar du till och med det? Jag kan inte förneka det, medborgare domare. Men även om jag varken kan förneka eller intyga det, så kan jag göra en säker gissning. Ni måste trots allt komma ihåg att arbetet var hemligt. Centrum höll inga möten: saker och ting diskuterades när tillfälle gavs, och med tanke på att kommunikationerna och kontakterna mellan oss var så hemliga är sådana saker fullt möjliga.

Angående Maxim Pesjkov. Jagoda säger själv att mordet på honom rör honom personligen: jag har ingen rätt att inkräkta på det området. Men det är Jagodas uttalande, och det styrks av ett så grundläggande faktum som hans begäran att få saken behandlad bakom lyckta dörrar, ett ganska tungt vägande skäl. Ändå säger Krjutjkov att det utfördes för att minska Gorkijs livsglädje. Om jag inte missminner mig, hyste även en av försvarsadvokaterna denna uppfattning. Men vi kan förbise allt detta. Detta argument motsägs av ett så tungt vägande faktum som Jagodas eget uttalande, som bestyrks av det faktum att man hänvisade till denna punkt i sessionen som hölls bakom lyckta dörrar.

Angående Menzjinskij. Även här vittnade Bulanov om personliga motiv. Menzjinskij var redan sjuk, han kunde inte på något sätt ha skadat "högerns och trotskisternas block".

Hur kan detta då betraktas som troligt?

Jag ska dröja vid Bulanovs vittnesmål.

Det som är mest smärtsamt och fruktansvärt är Alexej Maximovitjs död. Vilket vittnesmål avgav jag, hur avgav jag det, och under vilka omständigheter? Jag fick frågan (uppenbarligen hade utredningen redan fått fram material i denna fråga) om jag inte mindes någonting som kunde kasta ljus över högerns och trotskisternas fientliga inställning till Gorkij. Jag erinrade mig samtalet med Tomskij som jag nämnde här i rätten och som åklagaren förhörde mig om. Andemeningen i detta samtal var att Tomskij flyktigt anmärkte att trotskisterna förberedde sig för fientliga aktioner mot stalinisten Gorkij. Vid den tidpunkten hade jag inte minsta tanke på att han kunde syfta på terroristiska handlingar. Jag slog dövörat till. Under förhöret erinrade jag mig samtalet med Tomskij. På medborgare åklagarens enträgna krav svarade jag konsekvent att tanken på terroristiska aktioner aldrig hade slagit mig. Inför rätten sa jag, som svar på en av medborgare åklagarens frågor: "Men nu inser jag att det var detta han syftade på." Från detta drog medborgare åklagaren följande slutsats, han sa: "Vad är detta om inte ett förtäckt erkännande?" Ett förtäckt erkännande av vad? Vad erkänner jag? Det faktum att jag i rätten hade fått höra om ett antal nya fakta som jag inte hade känt till, och att man därför i efterhand kunde ha ett helt annat perspektiv på mitt samtal med Tomskij. Enligt min bedömning finns det i detta fall brister i medborgare åklagarens argumentation.

Ta år 1918. Medborgare åklagaren förkunnar att jag 1924 tvingades medge ett eller annat samtal i Smolnij. Jag tvingades inte, jag kände mig absolut inte pressad att göra det, ingen annan än jag själv lät ens påskina det, och jag tog fram detta exempel för att visa hur skadlig fraktionskampen var under den perioden, 1923-24, och vad den ledde till. Jag vill först av allt klara ut detta missförstånd.

Medborgare statsåklagaren sa att Bucharin inte försökte tillbakavisa de fem vittnenas bevis, som stod framför oss här i rätten, framför medborgare domarna, och påstod att jag envist förespråkade en plan, en tanke, en idé om att arrestera Lenin och fysiskt tillintetgöra honom. Utöver Lenin lade man också till två andra framstående personer i partiet – Stalin och Sverdlov. Men det är inte sant att jag inte återopade några motargument. Medborgare åklagaren kan anse dem vara felaktiga, svaga, icke övertygande, men man kan inte säga att jag inte försökte tillbakavisa detta. Jag återopade en rad argument.

Huvudvittne var Varvara Nikolajevna Jakovleva. Varvara Nikolajevna Jakovleva säger att dessa förberedelser av sammansvärjningen med ”vänster”socialistrevolutionärerna mot Lenin, Stalin och Sverdlov, för deras arrestering och förmenta mord, etc – i sitt vittnesmål och senare vid konfrontationen och under rättegången säger hon att allt detta hände under perioden före freden vid Brest-Litovsk. I samband med konfrontationen, under den preliminära undersökningen och inför rätten sa jag att detta inte stämmer. Det stämmer inte att ”vänsterkommunisterna” och trotskisterna ville genomföra en våldsam statskupp före freden i Brest-Litovsk. Det är inte sant eftersom trotskisterna och den så kallade ”vänstern” hade majoritet i centralkommittén, och om inte trotskisterna hade kapitulerat i det avgörande ögonblicket under omröstningen i frågan om freden i Brest-Litovsk, så skulle trotskisterna och ”vänstern” ha haft majoritet i centralkommittén. Hur kan man i så fall tro att de kapitulerade för att sedan ta till konspiratoriska metoder? Alla som var med under denna period minns mycket väl att ”vänsterkommunisterna” vid denna tidpunkt, före freden i Brest-Litovsk, hoppades få majoritet i partiet vid nästa partikongress. Hur kunde det i så fall ha varit tal om det som vittnet Varvara Nikolajevna Jakovleva pratar om nu? Men jag återopade också ytterligare ett exempel. Varvara Nikolajevna Jakovleva hävdade att den regionala Moskvabyrån var ”vänsterkommunisternas” fraktionella centrum. Jag tog mig friheten att nämna flera namn, flera respekterade partimedlemmar. På så sätt ville jag bara rubba tilltron till Varvara Nikolajevna Jakovlevas argument. Det är välbekant att ett antal framstående personer – Kujbysjev, Emeljan Jaroslavskij, Menzjinskij och andra – vid denna tid var anhängare till ”vänsterkommunisterna” och tillhörde min ”vänster”grupp. Dessa personer var relativt sett oändligt mycket viktigare än Mantsov, Stukov och de andra. Och i sitt politiska temperament och sin politiska verksamhet var de mycket mer effektiva än de nämnda personerna. Fram till freden i Brest-Litovsk bestod den centrala gruppen i Leningrad av nämnda personer. Jag frågar därför: hur kunde det ha funnits en upprovsplan om dessa personer innehade nyckelpositionerna i den centrala gruppen? Det är otänkbart, omöjligt. Och här blandar Varvara Nikolajevna Jakovleva, det viktigaste vittnet mot mig, ihop saker och ting. Hon tänker på en helt annan period, perioden efter freden i Brest-Litovsk, Moskvaperioden.

Jag ber om överseende, medborgare domare, för att jag riktar er uppmärksamhet på denna sak: men eftersom det är ett allvarligt och mycket intressant spörsmål, och eftersom det väckte så mycket uppmärksamhet i rätten, så tog jag mig friheten att upprepa det jag redan hade sagt. Ändå påstod medborgare statsåklagaren att jag inte återopade något för att rentvå mig i denna fråga.

Jag vill inte ta upp er tid, så jag kommer inte att uppehålla mig vid flera saker. Jag erkänner att Karelin och Kamkov hade ett samtal. ”Vänster”socialistrevolutionärerna låg bakom initiativet att arrestera Lenin under 24 timmar och att bilda det efterföljande blocket med ”vänster”-socialistrevolutionärerna. Men under det första samtalet var svaret ett bestämt nej. Och jag

erkänner att Pjatakov senare förhandlade med ”vänster”socialistrevolutionärerna – och det kan som, om jag inte misstar mig, medborgare åklagaren formulerade det betraktas som ett försök att störta sovjetmakten med våld – så var det. Vad gäller planen att fysiskt tillintetgöra så förnekar jag det kategoriskt, och här hjälper inte på något sätt den logik som medborgare statsåklagaren hänvisar till, nämligen att arrestering med våld förutsatte ett fysiskt tillintetgörande. Konstituerande församlingen blev arresterad men ingen drabbades fysiskt. Vi arresterade den ”vänster”socialistrevolutionära fraktionen, men inte en enda av dem drabbades fysiskt. ”Vänster”socialistrevolutionärerna arresterade Dzerzjinskij, och ändå drabbades han inte fysiskt. Och jag sa – och det utelämnades från statsåklagarens anförande – att vi under dessa brottsliga och gemena samtal speciellt lovade att inte kröka ett hår på dessa personers huvuden. Ni kan tro vad ni vill, men det är ett faktum.

Händelserna efter freden i Brest-Litovsk varade på det hela taget inte alls länge, ty strax där- efter började ”vänster”socialistrevolutionärerna att agera. Vi tvingades arresterar ”vänster”- socialistrevolutionärernas fraktion. Jag deltog själv i denna operation. Jag ledde själv arresteringarna av ”vänster”socialistrevolutionärerna. Jag reste utomlands i revolutionära ärenden och återvände sedan. Därefter, upprepar jag, sårades jag av en ”vänster”socialistrevolutionär bomb. Jag förnekar inte att den inte kastades mot mig personligen, som vittnet Mantsov upp- gav, men jag vill säga till er alla att jag var på väg för att hålla en föreläsning i Moskva- kommitténs byggnad, och det var då attentatet utfördes och jag sårades lindrigt. Ett antal partiledare dödades. Som alla vet utfördes attentatet av ett block mellan ”vänster”socialist- revolutionärerna, under ledning av Tjerepanov och hans hustru Tamara, och de så kallade underjordiska anarkisterna.

Jag nämnde Mantsov därför att Tjerepanov arresterades av ”vänsterkommunisten” Mantsov, eftersom han inte var allierad med Tjerepanov. Det är inte sant att Bela Kun uppmuntrade ”vänster”socialistrevolutionärerna.

Jag vill få sagt att ”vänsterkommunisterna” och ”vänster”socialistrevolutionärerna under en kort period ingick i en brottslig sammansvärjning, som dock snabbt föll samman efter ”vänster”socialistrevolutionärernas aktioner, som ett antal ”vänsterkommunister” hjälpte till att slå ned.

För att underbygga sitt anförande lade statsåklagaren fram ett antal andra punkter som skulle utgöra grundvalen till en period, en mörk period, i mitt liv.

Här finns flera missförstånd. För det första var jag aldrig otzovist, trots att statsåklagaren säger det.

Statsåklagaren anklagar mig för det faktum att jag arbetade tillsammans med Trotskij som redaktör för tidskriften ”Novij Mir”, och att jag bildade ett block med Trotskij. Jag protesterar mot det.

Statsåklagaren anklagar mig för att ha gått mot kamrat Stalin 1924. Jag minns inget sådant fall. Jag avslutar nu mina protester mot en del av de anklagelser som statsåklagaren har riktat mot mig under rättegångens förlopp, och jag ska återvända till de brott jag faktiskt begick. Jag har redan räknat upp dem två gånger. Dessa brott är oändligt allvarliga. Jag tror inte att jag behöver upprepa hur allvarliga de är, det är klart nog som det är.

Jag vill bara säga att den trotskistiska delen vid mer än ett tillfälle agerade på egen hand, och det är möjligt att enskilda medlemmar i blocket, som Jagoda, också kan ha handlat på egen hand, ty som Bulanov vittnar om ansåg Jagoda att jag och Rykov var hans sekreterare, och han har här i rättssalen själv kallat mig för en pratkvare som organiserade idiotiska mass- uppror när det handlade om en statskupp. Men jag är förbunden med ”högerns och trotskis- ternas block”, och det är bara helt naturligt att jag politiskt är ansvarig för allting.

Brottets oerhörda allvar är uppenbart, det politiska ansvaret enormt, det juridiska ansvaret sådant att det kommer att motivera det allra hårdaste straff. Det är motiverat med det allra hårdaste straff, ty en man förtjänar att bli skjuten tio gånger för sådana brott. Det erkänner jag bestämt och utan något som helst tvivel.

Jag skulle kort vilja förklara det faktiska i min kriminella verksamhet och min ånger.

Redan under mitt huvudvittnesmål under rättegången sa jag att det inte var kampens blotta logik som drev oss kontrarevolutionära sammansvurna till den motbjudande underjordiska tillvaro, som denna rättegång har avslöjat i all sin nakenhet. Kampens logik beledsagades av ett teoretiskt förfall, ett psykologiskt förfall, ett förfall av oss själva, ett mänskligt förfall. Det finns välbekanta historiska exempel på ett sådant förfall. Det räcker att nämna Briand, Mussolini och andra. Vi förföll också, och det fick oss att hamna i ett läger som i sina ståndpunkter stod mycket nära en pretoriansk kulakfascism. På grund av klasskampens utveckling gick processen väldigt snabbt, och denna kamp, dess hastighet, dess existens, fungerade som en pådrivare, en katalysator för en process som uttrycktes i ett allt snabbare förfall.

Men detta mänskliga förfall, även mitt eget, ägde rum under förhållanden som är helt andra än de som rådde under de internationella arbetarledarnas förfall i Västeuropa. Det ägde rum mitt under ett enormt omfattande och kolossalt socialistiskt uppbygge, med sina uppgifter, segrar, svårigheter, hjältemod...

Därför förefaller det mig troligt att var och en av oss som sitter här i förhörsbåset led av ett speciellt sorts kluvet sinne, en ofullständig tro på den kontrarevolutionära saken. Jag säger inte att vi var omedvetna om det, bara att medvetandet var ofullständigt. Av detta följde en halvt förlamad vilja, fördröjda reflexer. På mig verkar det som om vi i viss mån var människor med fördröjda reflexer. Och det berodde inte på att vårt tänkande var inkonsekvent, utan på det socialistiska uppbyggets objektiva storslagenhet. Motsättningen mellan vårt allt snabbare förfall och dessa fördröjda reflexer visade hur det går för en kontrarevolutionär, eller en kontrarevolutionär under utveckling, under förhållanden av socialistiskt uppbygge. Vi blev psykologiskt kluvna. Var och en av oss kan skönja detta i sin själ, men jag ska inte gå in alltför mycket på psykologiska analyser.

Även jag rycktes med av de lovtal jag skrev om det socialistiska uppbygget, trots att jag nästa dag i praktiken tillbakavisade dem med kriminella aktioner. Utifrån detta uppstod det som i Hegels filosofi kallas ett ytterst olyckligt sinne. Detta olyckliga sinne skilde sig bara från det vanliga olyckliga sinnet genom det faktum att det också var ett brottsligt sinne.

Den proletära statens styrka visade sig inte bara i det faktum att den krossade de kontrarevolutionära banden, utan också i det faktum att den malde sönder sina fiender inifrån, att den bröt ner fiendens vilja. Det kan inte hända någon annanstans, och inte heller kan det ske i ett kapitalistiskt land.

När västeuropeiska och amerikanska intellektuella börjar hysa tvivel och vacklar i förhållande till rättegångarna som äger rum i Sovjetunionen, så beror det först och främst på att de inte inser denna stora skillnad, nämligen att fienden i vårt land har en kluven, splittrad inställning. Och jag tror att det är det första man måste förstå.

Jag tar mig friheten att uppehålla mig vid detta eftersom jag hade omfattande kontakter med dessa intellektuella kretsar utomlands, speciellt bland vetenskapsmän, och jag måste förklara för dem något som varenda sovjetisk ung pionjär känner till.

Vår ånger tillskrivs ofta olika helt absurda saker som tibetanskt pulver och liknande. För egen del måste jag säga att jag arbetade, studerade och höll huvudet klart i fängelset, där jag har suttit inspärrad under mer än ett år. Det tillbakavisar alla fabler och absurda kontrarevolutionära sagor.

Det pratas om hypnos. Men jag skötte mitt eget försvar inför domstolen, inrättade mig efter omständigheterna, diskuterade med statsåklagaren. Var och en, även de med begränsade medicinska erfarenheter, måste medge att en sådan hypnos är helt omöjlig.

Ångern förklaras ofta med Dostojevskijs anda, med dennes speciella själsliga egenskaper (den ”slaviska själen”). Det kan man säga om Aljosja Karamazov, hjältarna i ”Idioten” och andra av Dostojevskijs karaktärer, som är redo att ropa på gator och torg. ”Slå mig, ni rättroende, jag är en brottsling!”

Men det gäller ingalunda här. I vårt land är den ”slaviska själen” och psykologin hos Dostojevskijs karaktärer sedan länge förbi, de hör till historien. Sådana typer finns inte i vårt land, eller kanske bara på landsbygdens bakgårdar, om ens där. Den sortens psykologi existerar däremot i Västeuropa.

Jag ska nu tala om mig själv, om varför jag ångrar mig. Jag måste naturligtvis medge att de komprometterande bevisen spelar en mycket viktig roll. Under tre månader vägrade jag säga något alls. Sedan började jag vittna. Varför? Därför att jag omvärderade hela mitt förflutna medan jag satt i fängelset. Ty när man frågar sig: ”Om man måste dö, vad dör man då för?” – då uppstår plötsligt ett fullständigt svart tomrum framför en med förbluffande tydlighet. Om man ville dö utan att ha ångrat sig så fanns det inget att dö för. Och omvänt, allt det positiva som lyser oss till mötes i Sovjetunionen får i denna situation helt andra mått i det mänskliga medvetandet. Det avväpnade mig slutligen fullständigt, och jag föll på knä inför partiet och landet. Och när man frågar sig: ”Nå, anta att man inte dör, anta att man genom någon sorts mirakel får behålla livet, så återigen för vad? Isolerad från alla, en folkets fiende, i en helt omänsklig situation, helt isolerad från allt som gör livet värt att leva...” Och genast uppstår det enda vettiga svaret. Och i sådana ögonblick, medborgare domare, faller allt personligt, det egna skalet, all agg, all stolthet, bort, det försvinner. Och när dessutom ekot från den omfattande internationella kampen når ens öra, så leder allt detta till att Sovjetunionen fullständigt besestrar sina knäböjande motståndare moraliskt. Av en ren slump fick jag tag på Feuchtwangers bok i fängelsebiblioteket. Han hänvisar till rättegångarna mot trotskisterna. Boken gjorde ett djupt intryck på mig, men jag måste säga att han inte kom fram till sakens kärna. Han stannade halvvägs, allting stod inte klart för honom, när i själva verket allting är så uppenbart. Världshistorien är en världsdomstol: några av de trotskistiska ledarna gjorde bankrutt och har kastats ner i avgrunden. Det är sant. Men man kan inte göra som Feuchtwanger gjorde när det gäller Trotskij, när han ställer honom på samma plan som Stalin. Där är hans argument helt felaktiga. Ty i verkligheten står hela landet bakom Stalin, han är världens hopp, han är en skapare. En gång i tiden sa Napoleon att ödet är politik. Trotskijs öde är den kontra-revolutionära politiken.¹

Jag ska snart sluta. Jag kanske talar för sista gången i mitt liv.

---

¹ *Lion Feuchtwanger* (1884-1958) var en tysk författare av judisk börd som tvingades fly Nazityskland efter Hitlers maktövertagande. I senare delen av sitt liv bodde han i USA.

Feuchtwanger såg Stalins Sovjet som ett antifascistiskt bålverk och hyllade Sovjetunionen i sina arbeten. Han inbjöds till Sovjet och var närvarande vid den andra Moskvarättegången 1937. Där sammanträffade han med och samtalade flera timmar med Stalin, som lade stor vikt vid att skapa goda kontakter med denne västerländske författare (man var ju intresserad av att få ”god press” när det gällde skenrättegångarna). Feuchtwanger träffade även andra ledare, inklusive Kominterns ordförande Georgij Dimitrov.

Den bok som Bucharin hänvisar till – *Moskau 1937* – skrev Feuchtwanger efter sin Sovjetresa. Där försvarade han Moskvarättegångarna. Boken översattes snabbt till ryska och gavs ut i Sovjet – det är nog den utgåvan som Bucharin talar om. I Sovjet drogs dock boken in redan 1938 – den ansågs inte uppfylla kraven på ideologisk och politisk renlighet. Förmodligen är det den kritiken som Bucharin här ger uttryck för.

För en utförlig redogörelse för Feuchtwangers Sovjet-resa och boken *Moskau 1937*, se Karl Schlögel, *Terror och dröm*, Stockholm 2011, sid. 107-127 och sid. 159-162.

Jag vill förklara hur jag insåg att jag måste kapitulera för rätten och er, medborgare domare. Vi bemötte det nya livets glädjeämnen med de allra mest kriminella kampmetoder. Jag tillbakavisar anklagelsen att ha konspirerat mot Vladimir Iljitjs liv, men de kontrarevolutionära medbrottslingar som jag ledde försökte mörda Lenins sak, som genomförs med så enorm framgång av Stalin. Steg för steg ledde logiken i denna kamp oss allt längre in i ett mörkt trask. Än en gång har det visat sig att om man avviker från bolsjevismen så kommer man att slå följe med kontrarevolutionära banditgång. Nu har det kontrarevolutionära banditgänget blivit krossat, och vi ångrar våra fruktansvärda brott.

Det viktigaste är givetvis inte att ångra sig, och i synnerhet inte min personliga ånger. Domstolen kan fälla sitt utslag utan den. De anklagades bekännelser är inte avgörande. Bekännelse från den anklagade är en medeltida juridisk princip. Men här handlar det också om kontrarevolutionens inre krafter har krossats. Och man måste vara en Trotskij för att inte lägga ner vapnen.

Jag anser det vara min plikt att säga att Trotskij var den främsta drivkraften bakom de krafter som utgjorde den kontrarevolutionära taktiken. Och de intensivaste metoderna – terrorism, spioneri, uppdelning av Sovjetunionen och sabotage – härrörde i första hand från denna källa.

Jag kan redan på förhand sluta mig till att Trotskij och mina andra medbrottslingar, liksom Andra internationalen, i synnerhet som jag diskuterade detta med Nikolajevskij, kommer att försöka försvara oss, och i synnerhet mig. Jag avvisar detta försvar, ty jag knäböjer inför landet, inför partiet, inför hela folket. Mina brott är avskyvärda, särskilt under denna nya etapp i Sovjetunionens kamp. Må denna rättegång bli en sista allvarlig läxa, och må Sovjetunionens mäktighet stå klar för alla. Låt det bli uppenbart att den kontrarevolutionära tesen om Sovjetunionens nationella begränsningar har blivit hängande i luften som en ynkelig fana. Alla märker hur Stalin säkerställer en klok ledning av landet.

Det är i medvetande om detta som jag väntar på domen. Det viktiga är inte en ångerfull fiendes personliga känslor, utan Sovjetunionens blomstrande utveckling och dess internationella betydelse.

Översättning: *Göran Källqvist*.